

Određivanje pripadnosti mjesnog govora Vinice kajkavskomu narječju

Lazar, Rozalija

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:106347>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Rozalija Lazar

**Određivanje pripadnosti mjesnoga govora
Vinice kajkavskomu narječju**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Rozalija Lazar
Matični broj: 0009078185

Određivanje pripadnosti mjesnoga govora Vinice kajkavskomu narječju

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: dr. sc. Ivana Nežić

Rijeka, 17. rujna 2019.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova Određivanje pripadnosti mjesnoga govora Vinice kajkavskomu narječju izradila samostalno pod mentorstvom dr. sc. Ivane Nežić.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

Rozalija Lazar

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Motivacija	1
1.2. Cilj, zadatci i metodologija istraživanja	2
2. O GEOGRAFSKOM SMJEŠTAJU I POVIJESTI VINICE	4
2.1. Geografski smještaj Vinice	4
2.2. Iz povijesti viničkoga kraja.....	5
2.3. Kulturna događanja u Vinici.....	7
3. KAJKAVSKO NARJEČJE	8
3.1. Stratifikacija kajkavskoga narječja	8
3.2. Najvažnija dijalektološka istraživanja kajkavskoga narječja	8
3.3. Karta kajkavskoga narječja.....	10
3.4. Vokalizam kajkavskoga narječja	11
3.5. Konsonantizam kajkavskoga narječja.....	11
3.6. Dosadašnja istraživanja mjesnoga govora Vinice.....	12
4. RAZLIKOVNI KRITERIJI ZA ODREĐIVANJE PRIPADNOSTI VINIČKOGA GOVORA KAJKAVSKOMU NARJEČJU	14
4.1. Alijetetne značajke viničkoga govora.....	17
4.1.1. Jednak refleks jata i poluglasa (prva kajkavska jednakžba).....	17
4.1.2. Jednak refleks stražnjega nazala * <i>ɔ</i> i slogotvornoga * <i>!</i> (druga kajkavska jednakžba)	18
4.1.3. Zatvaranje vokala u nenaglašenim pozicijama.....	19
4.1.4. Redukcija vokala i slogova u nenaglašenim pozicijama.....	20
4.1.5. Sekvencija <i>rj</i> kao relikat palatalnoga * <i>r'</i>	20
4.1.6. Kajkavske depalatalizacije	21
4.1.7. Prijedlog i prefiks <i>v</i>	22
4.1.8. Rezultati primarne i sekundarne jotacije	23
4.1.9. Povećan broj samoglasničkih fonema	23
4.1.10. Sustavno obezvučenje zvučnoga šumnika na početku riječi	24
4.1.11. Upitno-odnosna zamjenica <i>kaj</i> za 'neživo' i njezini kompoziti	25

4.1.12.	Uopćenje jednakžbe A jd. = G jd. u imenica m. r. i za značenje 'neživo'	26
4.1.13.	Gubljenje morfološke posebnosti V jd.....	27
4.1.14.	Uopćenje komparativa s elementom š u tvorbenome morfemu.....	27
4.1.15.	Tvorba futura: jedan složeni oblik za oba futura i izricanje futura prostim oblikom	28
4.1.16.	Morfološko i funkcionalno razlikovanje infinitiva i supina.....	28
4.1.17.	Sustavna uporaba određenoga pridjevskoga lika	29
4.2.	Alteritetne značajke viničkoga govora	30
4.2.1.	Refleksi jata i poluglasa koji djelomično odstupaju od prve kajkavske jednakžbe	30
4.2.2.	Nekajkavski refleksi *ǵ i *ǵ.....	31
4.2.3.	Sekvencija jt u infinitivnoj i sekvencija jd u prezentskoj osnovi glagola	31
4.2.4.	Rotacizam u prezentskoj osnovi glagola <i>moči</i>	32
4.2.5.	Status glasa <i>h</i>	32
4.2.6.	Odraz dočelnoga slogovnog <i>-l</i>	33
4.2.7.	Konsonantske skupine	34
4.2.8.	Izjednačenje prijedloga <i>iz</i> i <i>s</i> u jednom liku	36
4.2.9.	Oblici plurala u deklinaciji imenica	36
4.2.10.	Ujednačavanje gramatičkoga morfema za 3. l. mn. prezenta glagola	40
5.	ZAKLJUČAK	41
6.	POPIS LITERATURE	47
7.	SAŽETAK.....	48
8.	OGLED GOVORA VINICE	49

1. UVOD

Ovaj je završni rad podijeljen u nekoliko poglavlja. U poglavlju *O geografskom smještaju i povijesti Vinice* u najkraćim će crtama biti opisane geografske odrednice smještaja toga naselja u Republici Hrvatskoj te nekoliko najvažnijih činjenica o kulturnim znamenitostima i događanjima. Nadalje, u *Kajkavskom narječju* prikazat će se stratifikacija toga narječja i osnovne značajke njegova vokalizma i konsonantizma.

Središnji dio rada podijeljen je na dva dijela: o alijetetnim te alteritetnim značajkama zabilježenima u mjesnom govoru Vinice. Alijetetnim značajkama, jezičnim činjenicama najvišega razlikovnog ranga, pokušat će se odrediti specifične kajkavske značajke i time potvrditi pripadnost viničkoga govora kajkavskom narječju. Alteritetnim značajkama, jezičnim jedinicama nižega razlikovnog ranga, iznijet će se pojave i realizacije koje ovaj govor, kao i neki drugi dijelovi kajkavštine, dijeli s ostalim sustavima hrvatskoga jezika.

Zaključno će se sumirati svi dobiveni podatci i uvidjeti može li se doista potvrditi pripadnost mjesnoga govora Vinice kajkavskom narječju.

Nakraju rada priložen je transkribirani ogled viničkoga govora.

1.1. Motivacija

Kajkavsko je narječje jedno od triju narječja hrvatskoga jezika, a prema mišljenju Mije Lončarića i jedno od pet osnovnih idioma srednjojužnoslavenskoga dijasistema, formirano već u 12. stoljeću. Prvu je monografiju o kajkavskom narječju, a na kojoj će se temeljiti i neka daljnja istraživanja, objavio Ukrajinac A. M. Lukjanenko 1905. pod nazivom *Kajkavsko narječje*. Tijekom povijesti kajkavskim su se narječjem bavili mnogi znanstvenici i jezikoslovci, provedena su mnogobrojna istraživanja, no to

narječje do danas ostaje najslabije istraženim narječjem hrvatskoga jezika. (Lončarić 1996: 13)

Uzmemo li to u obzir, već je dijelom vidljiva motivacija za pisanje ovoga završnog rada, odnosno odgovori na pitanja zašto baš dijalektologija i zašto baš Vinica. Slušajući kolegij *Uvod u dijalektologiju* na drugoj godini Preddiplomskoga studija hrvatskoga jezika i književnosti, odlučila sam što će biti tema moga završnog rada. Dijalektologija mi se odmah svidjela, a pridodavši tome ljubav prema rodnom kraju, nastala je želja, a na neki način i osjećaj dužnosti, da nekako doprinesem svomu mjestu i njegovu govoru te pritom obogatim i svoje znanje o svom „prvom govoru“. Potaknuta i time što susrećem brojne sumještane koji se danas sve rjeđe koriste lokalnim idiomom ili ga se čak i srame, želja mi je ukazati na posebnost viničkoga, kao i svakoga drugoga mjesnoga govora, a time i hrvatskoga jezika u cjelini.

1.2. Cilj, zadatci i metodologija istraživanja

Cilj je ovoga završnog rada opisati pojedine kajkavske značajke u viničkome mjesnom govoru te ponuditi njegovu klasifikaciju u sustave višega ranga: narječje i dijalekt.

Za potrebe je rada snimljen ogled govora, razgovor s izvornom govornicom mjesnoga govora Vinice. Ispitanica je bila Vjekoslava Kušinec, rođena 1949. u Vinici, koja je čitav život provela u rodnom mjestu. Tijekom života nikada nije duže izbivala, školovala se ili radila izvan Vinice. Nije bila izložena većim utjecajima drugih organskih idioma ili standardnoga jezika, što je čini pogodnim ispitanikom za ovo istraživanje.

Nakon što sam snimku zabilježila mobilnim uređajem, transkribirala sam je i tada započela analizu alijetetnih i alteritetnih značajki. Budući da sve provjeravane jezične značajke nisu bile u jednakoj mjeri zastupljene u ogledu govora, dio je podataka prikupljen i usmjerenim ispitivanjem pomoću upitnika u

kojem je sudjelovala gore spomenuta ispitanica. Usto, budući da sam izvorna govornica viničkoga govora, dio sam primjera i sama provjerila i dodala.

Pri opisivanju alijetetnih i alteritetnih značajki te njihove odgovarajuće klasifikacije, kao i u pisanju drugih dijelova rada, služila sam se odgovarajućom relevantnom stručnom literaturom navedenom u *Popisu literature* priloženom ovomu radu.

2. O GEOGRAFSKOM SMJEŠTAJU I POVIJESTI VINICE

2.1. Geografski smještaj Vinice

Naselje Vinica smješteno je u sjeverozapadnom dijelu Varaždinske županije, odnosno sjevernom dijelu Hrvatskoga zagorja. Prostorno se širi pitomim obroncima Haloze i rubnim dijelom Panonske nizine (u regiji Hrvatsko zagorje – Gornja hrvatska Podravina).¹ Općina Vinica, sa sjedištem u istoimenom naselju, uz njega obuhvaća još šest naselja: Donje Vratno, Gornje Ladanje, Goruševnjak, Marčan, Peščenicu Viničku i Vinicu Breg. (Prilog 1.) Prema popisu stanovništva iz 2001. godine Općina broji nešto manje od četiri tisuće stanovnika.²

Prilog 1. Karta Vinice³

¹ <http://www.vinica.hr/index.php/hr/smjestaj>.

² <http://www.vinica.hr/index.php/en/stanovnistvo>.

³ Izvor: <http://www.vinica.hr/index.php/hr/smjestaj>.

2.2. Iz povijesti viničkoga kraja

Prvi zapisi o Vinici datiraju u 1353. godinu kada se prvi put spominje kao *castrum Vinica*, točnije vlastelinstvo Vinica koje je svoje sjedište imalo u obližnjem starom gradu – tvrđavi smještenoj nedaleko središta samoga naselja. (Puhmajer 2012: 12)

Za svako je malo mjesto istaknuti povijesni događaj otvaranje škole, pa tako i za Vinicu. Godina 1888. ostala je zabilježena kao godina u kojoj se zahvaljujući potpori grofice Terezije Erdödy otvara nova školska zgrada namijenjena školovanju djevojčica. Ubrzo zatim, 1904. godine, osnovana je i Hrvatska čitaonica s kulturnom i prosvjetnom ulogom.⁴

Sve do 1875. u Vinici je bilo sjedište županijskoga kotarskog suda, a od 1912. uspostavljena je u Vinici podružnica varaždinskoga kraljevskoga kotarskog suda. (Koščak 2013: 7–8) Danas se uprava ove Općine nalazi u Marčanu, a u istom su naselju i matični, poštanski i arhitektonski ured, Dobrovoljno vatrogasno društvo, crkva svetoga Marka Evanđelista, Osnovna škola Vinica te Srednja škola Arboretum Opeka.

U vrijeme Prvoga svjetskog rata dolazi do osiromašenja stanovništva ovoga kraja koje migrira u druge krajeve i zemlje. „Znatno se smanjuje broj polaznika škole jer djeca postaju radna snaga, šire se bolesti, a kao rezultat ogorčenja seljaštva javljaju se brojni nemiri. Jedan od takvih završava bunom rudara i seljaka koji su zapalili dvorac Banjski Dvor i većim ga dijelom uništili.“⁵ Prema podacima s mrežnih stranica Općine Vinica, u razdoblju od 1971. do 1981. godine dolazi do neznatnoga pada broja stanovnika, da bi u periodu od 1981. do 1991. došlo do isto tako neznatnoga porasta. Devedesetih se godina prošloga stoljeća, s obzirom na tadašnje okolnosti, ponovno bilježi pad broja stanovnika.⁶ Iako najnoviji podatci nisu ažurirani, primjetan je velik val

⁴ <http://www.vinica.hr/index.php/en/povijest/dogadaji>.

⁵ <http://www.vinica.hr/index.php/en/povijest/dogadaji>.

⁶ <http://www.vinica.hr/index.php/en/stanovnistvo>.

iseljavanja stanovništva u posljednjem desetljeću, a posebno posljednjih nekoliko godina. Uzrok su uglavnom nezadovoljstvo trenutnim zaposlenjem, uvjetima rada i niskim plaćama.

Stanovništvo se Vinice danas, kao i nekad, bavi vinogradarstvom, poljodjelstvom, stočarstvom, a glavnina je stanovnika zaposlena u građevinarstvu, prometu, trgovini, ugostiteljstvu, tekstilnoj proizvodnji ili raznim obrtima.

Vinica, nekada poznata po mnogobrojnim kurijama, dvorcima i drugim spomenicima, danas je mjesto u kojem se pronalaze ostatci ostataka povijesnih i kulturnih dobara. Svakako valja istaknuti da u najnovije vrijeme postoje hvalevrijedne inicijative za obnovu nekih od tih spomenika.

Među najpoznatijim, danas derutnim spomenicima, svakako je *Opeka* – kompleks u sklopu kojega se nalaze dvorac i arboretum. Iz povijesnih izvora saznajemo da je dvorac izgrađen 1674. na zahtjev grofa Nikole III. Keglevića, a doživio je nekoliko faza gradnje i preuređivanja u raznim stilovima. Tijekom povijesti našao se u vlasništvu nekoliko plemićkih obitelji, od kojih su najpoznatije obitelji Drašković i Bombelles. (Puhmajer 2012: 12–15) U vrijeme agrarne reforme (1919.) posjed se počinje smanjivati. Kako više nije bilo pogodnoga vlasnika, tako ni dvorac više nije bio u reprezentativnom stanju. U razdoblju od 1920. do 1945. bilo je manjih adaptacija radi stanovanja, no nakon Drugoga svjetskog rata prestaju svi radovi i adaptacije, a dvorac je nacionaliziran. Neko vrijeme služio je kao rezidencija Josipa Broza Tita kada je dolazio u obližnje lovište Zelendvor. Dvorac je opet prenamijenjen, ovaj put u školu, a nešto kasnije u učenički dom, no ni ta se namjena nije zadržala. Potkraj 1960-ih pokrenuta je inicijativa za smještaj građe Historijskog arhiva iz Varaždina u ovaj dvorac. Tom je prilikom angažiran Hrvatski restauratorski zavod koji je 1969. izradio skice za obnovu, no do obnove, iz nepoznatih razloga, nije došlo. Posljednji pokušaji obnove dogodili su se 1987. kada su osigurana i prva financijska sredstva te su izvedeni radovi demontaže krovišta

iznad istočnoga i južnoga krila, ali već nakon toga izostala su daljnja financiranja, stoga su obustavljeni svi radovi, a dvorac je počeo ubrzano propadati. Od 2007. godine zajedno s arboretumom biva uvršten na popis zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske. Od iste godine arboretum održava i uređuje Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Varaždinske županije, zajedno s učenicima Srednje škole Arboretum Opeka iz Marčana. (Puhmajer 2012: 9–16)

2.3. Kulturna događanja u Vinici

Tijekom godine nekoliko je većih događanja koja za svoje ciljeve postavljaju očuvanje kulturne baštine i narodne nošnje viničkoga kraja, upoznavanje posjetitelja s tradicijskim plesovima i pjesmama, a uz sve navedeno i njegovanje mjesnoga govora. Predvodnici su i organizatori takvih manifestacija članovi Kulturno-umjetničkoga društva Vinica koje djeluje od 1979. godine, a u kojem postoje dvije sekcije – folklorna i tamburaška.

Jedno je od takvih događanja *Vinička glazbena večer*, koncert koji održavaju glazbenici viničkoga kraja i njihovi gosti. Tu je i međunarodna smotra folklora *Vinička jesen*, manifestacija na kojoj osim domaćih nastupaju i inozemni izvođači. Među novijim je projektima dječji festival *Kajkavska kulturna baština* koji Općina Vinica provodi u suradnji s udrugom Glazbena baština iz Varaždina. Projekt je pokrenut s ciljem promicanja i očuvanja kajkavske govorne i glazbene kulturne baštine, a u njemu sudjeluju učenici iz županijskih osnovnih škola.

3. KAJKAVSKO NARJEČJE

3.1. Stratifikacija kajkavskoga narječja

Kajkavsko se narječje proteže sjeverozapadnim dijelom Republike Hrvatske te na području Gorskoga kotara. Sjeverna granica kreće od ušća Lendave u Muru, jednim dijelom prati Dravu, sve do rijeke Sutle. Zapadna granica prati Sutlu uz slovensku granicu do ušća u Savu; zatim prati Savu do Bregane, nešto ispod Žumberačke gore, sve do iznad Ozlja, pa dalje Kupom do Karlovca. Zatim se granica spušta na jug, od Karlovca ide prema Sisku nešto ispod Kupe, s južnom kajkavskom oazom Hrvatskim Selom, sve do ušća u Savu u blizini Jasenovca. Na to se područje nastavlja istočna granica koja kreće južno od Pitomače, preko Ciglene, Donjih Mosti, Cirkvene, Dubrave, Siščana, Đurđica, Trnovitice, Gornje Garešnice i Mikleuške sve do Kutine. Na autohtonom kajkavskom području izdvajaju se tri štokavske oaze; zapadno i jugoistočno od Koprivnice te oko Čazme. (Vranić, Zubčić 2018: 558)

3.2. Najvažnija dijalektološka istraživanja kajkavskoga narječja

Prvu dijalektološku klasifikaciju kajkavskih govora ponudio je Aleksandar Belić 1927. u *Narodnoj enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenačkoj*. Podijelio je kajkavske govore prema refleksima praslavenskih **dj* i **tj* na tri dijalekta: sjeverozapadni ili zagorski u kojem se pojavljuju *č* i *j*, istočni u kojem se ostvaruju *č* i *đ*, te jugozapadni ili prigorski u kojem su rezultati *ć* i *j*. (Brozović 1988: 91)

Stjepan Ivšić u djelu *Jezik Hrvata kajkavaca* iz 1936. na temelju je akcenatskih značajki sve kajkavske govore podijelio na konzervativne i revolucionarne. Konzervativnima naziva govore koji čuvaju staro mjesto naglasaka, a metatonija u njima nije uvijek obavezna. Unutar te skupine dvije su podskupine; prvu čine zagorsko-međimurski govori u kojima je zabilježen metatonijski akcent i zadržani su kratkosilazni akcent i akut u finalnom slogu,

dok u drugu podskupinu ulaze donjosutlansko-žumberački govori koji nemaju metatonijski akcent, ali čuvaju završni kratkosilazni akcent i akut. U revolucionarne govore S. Ivšić ubraja one koji imaju metatoniju i metataksu. Ti se govori dalje dijele na turopoljsko-posavske koji provode metataksu metatonijskog akcenta te imaju zadržan kratkosilazni akcent i akut na kraju riječi, a drugi su tip križevačko-podravski govori koji su najrevolucionarniji: imaju uzlazni akcent, metatonijski akut i metataksu kratkosilaznog akcenta. Za te je govore specifično fiksirano mjesto siline na predzadnjoj mori, stoga nema zanaglasnih duljina.

Dalibor Brozović u enciklopedijskom članku *Kajkavsko narječje* iz 1988. klasificira kajkavske dijalekte oslanjajući se na ranija istraživanja: Aleksandra Belića, preuzimajući od njega kriterij jezičnoga razvoja refleksa praslavenskih skupina **dj* i **tj*, te Stjepana Ivšića, uzimajući u obzir i akcenatske značajke. Kombinacijom akcenatskih i konsonantskih kriterija D. Brozović iznosi podjelu kajkavskoga narječja na šest dijalekata: zagorsko-međimurski, turopoljsko-posavski, križevačko-podravski, prigorski, donjosutlantski i goranski.

Mijo Lončarić u monografiji *Kajkavsko narječje* iz 1996. daje podjelu na petnaest kajkavskih dijalekata: plješevičko-prigorski, samoborski, gornjosutlantski, donjosutlantski, bednjansko-zagorski, donjolonjski, gornjolonjski, glogovičko-bilogorski, varaždinsko-ludbreški, međimurski, turopoljski, podravski, goranski, sjevernomoslavački i vukomeričko-pokupski dijalekt.

3.3. Karta kajkavskoga narječja

Prema podjeli Mije Lončarića mjesni govor Vinice koji je predmetom istraživanja ovoga rada pripada varaždinsko-ludbreškomu dijalektu, što je vidljivo iz *Priloga 2*.

Prilog 2. Karta kajkavskoga narječja Mije Lončarića

Prilog 3. Položajna karta Vinice.

3.4. Vokalizam kajkavskoga narječja

M. Lončarić kajkavski vokalski sustav smatra jednakim ishodišnomu sustavu hrvatskoga dijasistema koji je uključivao ove jedinice: *i*, **ě*, *e*, **ə*, *a*, *o* i **ɔ*. Nakon denazalizacije u 10. stoljeću, dobivena su dva homologna vokalizma, strukturno istovjetna prema inventaru i odnosu jedinica u njima. Ta se dva vokalizma razlikuju genetski, odnosno po podrijetlu jedinica. (Lončarić 1996: 67)

Nekoliko je ključnih razlika između tih dvaju sustava. Prva se očituje u tome što je u južnom dijelu kajkavštine denazalizirana kontinuant **ɔ* zatvorenija od etimološkoga *o*, dok je na sjeveru situacija obrnuta: kontinuant **ɔ* otvorenija je od etimološkoga *o*. Sljedeću razliku pronalazimo u ishodišnom sustavu gdje se jat bilježi rogatim **ě*, a u kajkavskom se na njegovu mjestu pretpostavlja zatvoreni *ɛ*. Posljednja je razlika vidljiva u tome što se u kajkavskom narječju nalazi i otvoreni *e*. (Lončarić 1996: 68)

3.5. Konsonantizam kajkavskoga narječja

Poput vokalskoga, ni konsonantski se sustav kajkavskoga narječja ne razlikuje znatno od ishodišnoga sustava. Jedna je od razlika pretpostavka da u kajkavskom narječju postoji dvousnjeni sonant *w* na mjestu labiodentalnoga *v*. U kajkavskim se govorima spomenuti sonant, ispred opstruenta i u finalnom položaju, počeo ponašati kao opstruent, odnosno postao je zvučni parnjak bezvučnome *f*.⁷ Druga je razlika vidljiva u sonantskoj podskupini u kojoj izostaje **r'* koji je u ishodišnom sustavu postojao. U kajkavskom je narječju taj sonant očvrsnuo ili se pojavljuje kao sekvencija *rj* u intervokalnim pozicijama. (Lončarić 1996: 88)

⁷ Više o spomenutoj pojavi i njezinoj konkretnoj realizaciji u govoru Vinice v. u poglavlju 4.1.10. ovoga rada.

O pojedinim jedinicama vokalskoga i konsonantskog sustava te njihovu razvoju, kako u kajkavskom narječju općenito, tako i konkretno u viničkom govoru, više će riječi biti u poglavlju 4. ovoga rada.

3.6. Dosadašnja istraživanja mjesnoga govora Vinice

Podrobnija istraživanja viničkoga govora dosad nisu zabilježena, odnosno Vinica se samo uzgred spominje u znanstvenim radovima *Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima* (1968.) Pavla Ivića te *Govor Varaždina i okolice* (1988.) Mije Lončarića.

P. Ivić uz Bednju, Vidovec, Zelinu i Gornju Stubicu, spominje i Vinicu u kontekstu rasterećenja vokalskoga sustava koji se u navedenim govorima postiže diftongacijom dugoga *o* i dugoga *ę* u *uo* i *ie*, pa se tako povećava fizička razlika između tih glasova unutar diftonga. (Ivić 1968: 61) Nadalje, ističe da do djelomičnoga rasterećenja dolazi i jednačenjem određenih fonema pod određenim prozodijskim uvjetima, najčešće kratkoćom izvan akcenta. Dakle, najvažniju pojavu predstavlja gubljenje fonološke individualnosti *o* i *ę* pod spomenutim uvjetima. P. Ivić još se jednom kratko osvrće na Vinicu i općenito varaždinsku zonu kada govori da se neakcentuirani *o* izjednačio s *u* (*oku*), a u istom položaju vokal *ę* izjednačio se s *i*. (Ivić 1968: 65)

Mijo Lončarić, tijekom svojega istraživanja govora Varaždina i okolice provedena 1988. godine, ustvrdio je da bliža okolica, dio koje je i Vinica, pokazuje autohtono stanje govora koje je konzervativnije te čuva veću starinu. Ističe da spomenuto istraživanje nije bilo iscrpno te da su provjerene samo primarne osobine ispitivanih govora (prozodija, vokalizam i konsonantizam). Nadalje, u svom radu navodi da S. Ivšić varaždinski kraj, a time i područje Vinice, svrstava u tzv. I. skupinu kajkavskih govora, po prostiranju nazvanu zagorsko-međimurskom. Poznato je da je S. Ivšić kajkavske govore klasificirao na temelju akcentuacije pa ovu skupinu naziva konzervativnom jer vrlo dobro čuva osnovnu kajkavsku akcentuaciju. Usto, M. Lončarić ističe da vokalizam

govora toga kraja ima osobine poput središnjih kajkavskih, uz neke svoje specifične značajke. M. Lončarić zaključuje da vokalizam govora toga kraja ima osobine središnjih kajkavskih govora (kao što su izjednačavanje stražnjega nazala **ɔ* i slogotvornoga **l*, odnosno jata i poluglasa), uz neke svoje specifične značajke.

4. RAZLIKOVNI KRITERIJI ZA ODREĐIVANJE PRIPADNOSTI VINIČKOGA GOVORA KAJKAVSKOMU NARJEČJU

„Dijalektologija se u neodvojivoj vezi s poviješću jezika bavi istraživanjem, opisivanjem, tumačenjem, klasificiranjem i rangiranjem jezičnih razlikovnosti među apstraktnim i konkretnim podsustavima istoga jezika.“ (Lukežić 1998: 12) Unutar teorije razlikovnosti posebna se pozornost posvećuje dvama tipovima značajki. Razlikujemo naime jezične činjenice najvišega razlikovnog ranga, drugosti od svih, alijetete, te jezične činjenice nižega razlikovnog ranga, drugosti od drugih, ali ne od svih, alteritete.⁸

Termin *alijetet* označava jezične činjenice koje su se na temelju istoga nasljeđa razvile samo u pojedinim podsustavima ranga narječja, dijalekta ili određenog areala. Takva je razlikovnost obilježje isključivo toga određenog sustava, odnosno ona je njegova jezična posebnost. (Lukežić 1998: 13)

Termin *alteritet* označava jezične činjenice koje se ne mogu vezati isključivo uz određeni podsustav ranga narječja, dijalekta ili određenog areala, već su prisutne u mnogima, no ipak ne i svima. „Alteriteti su niže rangirane razlikovnosti jer se po njima ne može jednoznačno odrediti pripadnost određenu apstraktnomu podsustavu sustava koji ga ima.“ (Lukežić 1998: 13–14) Svojom pojavnošću u podsustavima apstraktne ili konkretne razine istoga jezika svjedoče da je riječ o istom jeziku u kojemu su njegove sastavnice povezane i međusobno se prožimaju.

Osim alijeteta i alteriteta, u teoriji razlikovnosti pozornost se posvećuje i razlikovnim činjenicama unutar organskih idioma koje ukazuju na pripadnost govora određenomu geografskomu, povijesnomu i kulturnom arealu, a označavaju se terminom arealne značajke. Uz njih, tu su i lokalne značajke, razlikovnosti svojstvene određenoj skupini govora ili određenomu mjesnom

⁸Termine *alijetet* i *alteritet* u dijalektologiju uvodi Milan Moguš, preuzimajući ih od Žarka Muljačića, u značenjima *čista drugost*, *drugost od svih drugih* (alijetet), odnosno *drugost od drugih*, *ali ne od svih* (alteritet). (Lukežić 1998: 14)

govoru. Tim se dvama tipovima jezičnih razlikovnosti, za razliku od alijeteta i alteriteta, ne dokazuje pripadnost govora određenom narječju. (Lukežić 1998: 14)

Utvrđivanje jezičnih značajki tipičnih za svako od narječja omogućuje razlikovanje tih sustava. Pritom su jezične razlikovnosti različitih rangova, u prvom redu alijeteti i alteriteti, sredstva pomoću kojih se određuje pripadnost pojedinoga mjesnoga govora nekomu od narječnih sustava hrvatskoga jezika.

Alijetetnim se značajkama kajkavskoga narječja smatraju jednak refleksi jata i poluglasa (prva kajkavska jednadžba) te stražnjega nazala **q* i slogotvornoga **l* (druga kajkavska jednadžba), zatvaranje vokala u nenaglašenim pozicijama, redukcija vokala i slogova u nenaglašenim pozicijama, sekvencija *rj* kao relikat palatalnoga **r'*, kajkavske depalatalizacije, prijedlog i prefiks *v*, rezultati primarne i sekundarne jotacije, povećan broj samoglasničkih fonema, sustavno obezvučenje zvučnoga šumnika na početku riječi, upitno-odnosna zamjenica *kaj* za 'neživo' i njezini kompoziti, uopćenje jednadžbe A jd. = G jd. u imenica m. r. i za značenje 'neživo', gubljenje morfološke posebnosti V jd., uopćenje komparativa s elementom *š* u tvorbenome morfemu, tvorba futura (jedan složeni oblik za oba futura i izricanje futura prostim oblikom), morfološko i funkcionalno razlikovanje infinitiva i supina te sustavna uporaba određenoga pridjevskega lika.

Alteritetne su kajkavske značajke refleksi jata i poluglasa koji djelomično odstupaju od prve kajkavske jednadžbe, nekajkavski refleksi **q* i **l*, sekvencija *jt* u infinitivnoj i sekvencija *jd* u prezentskoj osnovi glagola, rotacizam u prezentskoj osnovi glagola *moči*, status glasa *h*, odraz početnoga slogovnog *-l*, konsonantske skupine unutar kojih razlikujemo neizmijenjenu starojezičnu skupinu *čr*, skupine *št*, *šp* i *šk*, skupinu **vs > øs*, skupine **vk > øk*, redukciju *v* unutar konsonantske skupine *s r* ili *r* u istom ili u sljedećem slogu, zatim izjednačenje prijedloga *iz* i *s* u jednom liku, oblici plurala u deklinaciji imenica među kojima izdvajamo neproširenu osnovu u množinskim oblicima imenica

muškoga roda, morfem $-\emptyset$ u G mn. imenica svih triju rodova, morfem $-ov$ ($> -of$ $> -uf$) u G mn. imenica muškoga roda, morfem $-i$ u G mn. imenica svih triju rodova, ishodišnojezičnu nejednakost oblika DLI mn. imenica svih triju rodova, te ujednačavanje gramatičkoga morfema za 3. l. mn. prezenta glagola.

U ovom će radu naglasak biti na prikazu i analizi alijeteta i alteriteta kajkavskoga narječja zabilježenih u mjesnom govoru Vinice, ne bi li se na temelju dobivenih rezultata mogla ustvrditi pripadnost toga govora kajkavskomu narječju.

4.1. Alijetetne značajke viničkoga govora

4.1.1. *Jednak refleks jata i poluglasa (prva kajkavska jednadžba)*

U kajkavskom narječju dolazi do uklanjanja posebne vokalske jedinice koja je kontinuant poluglasa u najvećem dijelu govora. Ta se jedinica zadržala samo na jugozapadnim rubnim dijelovima kajkavštine, na prijelazu prema slovenskom jeziku. U većini se govora kontinuant poluglasa izjednačila s kontinuantom jata, te je time dobiveno jednačenje koje se ne pronalazi drugdje u slavenskom svijetu, a koje je nazvano prvom kajkavskom jednadžbom. (Lončarić 1996: 71)

Jednačenje prema kojemu su jat i poluglas dali isti vokal ɛ ($*\text{ə} > \text{ɛ} < *ě$) odnosi se na glavninu kajkavskoga teritorija, od Pakraca do Požeškoga gorja. U sjeverozapadnim dijelovima toga narječja došlo je do jednačenja jata i poluglasa samo u naglašenom slogu, a u nenaglašenom položaju dolazi do jednačenja poluglasa s ɛ , dok se jat izjednačio s i . „U nekim govorima u Plješevičkom prigorju poluglas se jednačio s jatom samo u leksičkim morfemima, dok je u gramatičkim izjednačen s a . Na krajnjem zapadu Međimurja i u nekim rubnim zagorskim govorima poluglas se nije ujednačio s jatom, koji čuva posebnu vrijednost – zatvoreno e , već se izjednačio s ɛ .“ (Lončarić 1996: 71–72)

Jednačenje jata i poluglasa, odnosno prva kajkavska jednadžba, potvrđeno je za ovoga istraživanja u viničkome mjesnom govoru. U ovom govoru refleks poluglasa primarno je ɛ ili e . Zamjena poluglasa zatvorenim vokalom ɛ ($*\text{ə} > \text{ɛ}$) potvrđena je u primjerima *cigɛl*, *dɛn*, *dɛnɛs*, *došɛu*, *dunɛsɛu*, *duvlɛkɛu*, *išɛu*, *jarɛk*, *mogɛu*, *pekɛu*, *prɛšɛu*, *rasɛu*, *rɛkɛu*, *spekɛu*, *svɛtɛk* i *udišɛu*; a zamjena poluglasa vokalom e ($*\text{ə} > e$) ostvaruje se u primjerima *mogeu*, *pɛsek*, *poseu*, *rekeu*, *steza*, *ves* i *zajtrek*. Na mjestu poluglasa pojavljuju se i ostvaraji a i i koji zapravo predstavljaju odstupanja od prve kajkavske jednadžbe i o njima će više riječi biti u poglavlju 4.2.1. ovoga rada.

Kao i kod poluglasa, tako se i kod jata ostvaruju refleksi ϵ i e . Dakako, prevladava zatvoreni ϵ ($*\check{e} > \epsilon$), ostvaraje kojega možemo promatrati u korijenskim morfemima, i to u primjerima *bręge, cęli, dęcu, dęęęca, dędi, dędik, dęlati, hlęb, jęli, lęšęuga, lęt, męla, męšęec, męęu, mlęęnu, mlęko, pęsek, plęsnivi, pujęla, pusędęli, smęli, sręęna, tręba, trębalo, ubęda, ubęt, udęlala, vęrjem, vrędnu* i *vręmena*; te u tvorbenim morfemima kod sljedećih primjera: *dę, dolę, gorę, negdę, nutrę, razmęš, šęęu, uęęk, vidęę, žęęęli* i *živęęu*. Nadalje, ekavski refleks jata ($*\check{e} > e$) također je zabilježen kod dijela primjera. Primjeri koji ekavski refleks jata potvrđuju u korijenskome morfemu su *nedela, postelu, trebala* i *verjem*, a u tvorbenom *de, posle* i *razmęš*. Spomenimo – ekavski ostvaraj jata ovjeren je i u komparativu i superlativu pridjeva *star*, koji glase *stareši* i *najstareši*.

Zanimljivo je da je za ovoga istraživanja oblik 2. 1. jd. prezenta glagola u značenju 'razumjeti' zabilježen s trima inačicama jata: *razmęš/razmęš/razmęš*, te je tako potvrđen i ostvaraj otvorenoga vokala ϵ na mjestu nekadašnjega jata u tvorbenome morfemu. Zabilježena su i dva primjera u kojima je potvrđena cjelovita prva kajkavska jednadžba: primjer *pundęlęk* u kojem su oba glasa zamijenjena zatvorenim ϵ , te primjer *veter* u kojem je na njihovim mjestima e .

4.1.2. Jednak refleks stražnjega nazala $*\varrho$ i slogotvornoga $*\text{!}$ (druga kajkavska jednadžba)

Drugo jednačenje specifično za kajkavske govore jednačenje je stražnjega nazala $*\varrho$ i slogotvornoga $*\text{!}$. Promjena u kojoj dolazi do jednačenja stražnjega nazala $*\varrho$ i slogotvornoga $*\text{!}$ u neki od vokala poznata je pod nazivom općehrvatska jednadžba. S obzirom na rezultate toga jednačenja, u kajkavštini se razlikuju četiri tipa sustava. U međimurskim govorima, sjeverno od Kalnika, te u Podravini sjeverno od Bilogore zabilježeno je $*\varrho > \varrho < *\text{!}$, dok je na jugu kajkavštine $*\varrho > \varrho < *\text{!}$. Treći sustav povezan je uz zapadno Međimurje, zapadno Zagorje i goranske govore gdje se stražnji nazal $*\varrho$ i slogotvorni $*\text{!}$ ne ujednačavaju. „U većem dijelu zagorsko-međimurskoga dijalekta refleksi

starohrvatskih glasova *l* i *o* imaju posebnu fonološku individualnost, najčešće zatvoreni *o* ili diftong *ou*, na periferiji zagorsko-međimurskoga dijalekta taj se refleks izjednačuje s vokalom *u* ili *o*, a na manjem je terenu taj refleks očuvan kao otvoreniji od *o*, ili je doduše prešao u vokal *u* (*put*, *vuk*).“ (Brozović 1988: 92) Posljednji je razvoj specifičan za mjesni govor Huma na Sutli gdje je **o* zadržao svoju posebnu vrijednost, a **l* se ostvario kao *o*. (Lončarić 1994: 118)

Tijekom ovoga istraživanja nisu zabilježeni primjeri koji u cijelosti potvrđuju drugu kajkavsku jednadžbu, prema kojoj stražnji nazal **o* i slogotvorni **l* daju jednak refleks (**o > o < *l*), ali je svaki od dijelova te jednadžbe zasebno potvrđen u viničkom govoru.

Izjednačavanje stražnjega nazala sa zatvorenim *o* (**o > o*) potvrđeno je u primjerima *fpotili*, *močili*, *osmoga*, *pot*, *posodila*, *roke*, *sot*, *subotu* i *zmočila* u korijenskome morfemu, te u primjeru *so* u gramatičkome morfemu (A jd. ž. r.). Nešto je manje primjera koji potvrđuju izjednačavanje stražnjega nazala s *o* (**o > o*) u korijenskome morfemu: *moka* i *roka*, te u gramatičkome: *jeno* (A jd. ž. r.).

Nadalje, kao kajkavski alijetet ovjeren je u ovom istraživanju i drugi dio druge kajkavske jednadžbe koji se odnosi na refleks slogotvornoga **l* koji daje *o* u primjerima *dožnum*, *poš*, *soza*, *toči* i *žoti*, te refleks *o* u primjerima *boha*, *dogo* i *toča*.

4.1.3. Zatvaranje vokala u nenaglašenim pozicijama

U govoru Vinice potvrđena je i alijetna kajkavska značajka zatvaranja vokala u nenaglašenim pozicijama, a koja se najčešće veže uz brzi tempo govora. U takvim pozicijama, ističe Mijo Lončarić, vokali postaju difuzniji, odnosno manje kompaktni. „Uzrok je bila ili potreba za povećanjem razabirljivosti ili prefonologizacija.“ (Lončarić 1996: 74)

U mjesnom govoru Vinice dolazi do zatvaranja $o > u$ u primjerima kao što su *dogu*, *drugu*, *dubila*, *duma*, *jaku*, *ovuga*, *smu*, *stvarnu*, *tešku*, *ubloki*, *udobrenu*, *ultari*, *unda* i *uni*, te $o > o$ u primjerima *dogo*, *noč*, *školu*, *tomu* i *uno*.

4.1.4. Redukcija vokala i slogova u nenaglašenim pozicijama

Uz zatvaranje vokala, u kajkavskim je govorima česta i pojava potpune redukcije pojedinih vokala ili slogova u nenaglašenom položaju, odnosno na apsolutnom kraju riječi ili kada se nalaze u slogu iza kojega slijedi puni vokal. Do te pojave uglavnom dolazi u sredini i na kraju riječi, a kao valjani razlog zbog kojega dolazi do redukcije može se pretpostaviti činjenica da je sva silina prenesena na naglašeni slog, što prvotno uzrokuje oslabljenu artikulaciju nenaglašenih vokala ili slogova, a potom i njihovu potpunu redukciju. (Blažeka 2006: 61)

U ovom je istraživanju redukcija vokala potvrđena u primjerima *daŭko*, *četri*, *kak*, *kam*, *kuhjica*, *kuhju*, *kulku*, *marmlada*, *matrjala*, *neka*, *neka*, *niebrem*, *nikam*, *prdržavati*, *pundęlek*, *razmeš/razmeš/razmeš*, *sam*, *sim*, *tak*, *tam*, *verješ*, *vidla* i *zajtrek*, a redukcija slogova u nenaglašenim pozicijama u primjerima *bu*, *bum*, *buš*, *četrstdevetu*, *jęmput*, *jęn*, *nič*, *tristdevęte*, *tristosme* i *viš*.

4.1.5. Sekvencija *rj* kao relikat palatalnoga **r'*

Ono po čemu se današnji kajkavski konsonantski sustav razlikuje od ishodišnoga hrvatskog sustava izostanak je palatalnoga **r'* koji vrlo rano nestaje iz sustava. U kajkavštini taj je sonant očvrsnuo u jednim položajima, ili se ostvaruje kao sekvencija *rj* u intervokalnim pozicijama. (Lončarić 1996: 87) Npr. kod primjera *ribara* drugi je *r* otvrdnuo te se izjednačava s prvim *r*; a u primjerima *morje* ili *zorja* pojavljuje se skupina *rj*. (Lončarić 1996: 92–93)

U govoru Vinice zabilježena je spomenuta sekvencija *rj* u intervokalnoj poziciji, a potvrđena je u primjerima *gorje*, *orjem*, *pregovarjala*, *pretvarjala*, *škarje*, *uguvarjala*, *večerja*, *zguvarjala* i *žerjafka*.

4.1.6. *Kajkavske depalatalizacije*

Skupovi *lj* i *nj* nestaju iz kajkavskoga sustava zbog ukidanja opreke po palatalnosti, a uglavnom depalatalizacijom.

U viničkom govoru zabilježeni su gotovo svi tipovi depalatalizacija koje navodi Mijo Lončarić. Prva odnosno prava, ali i najčešća depalatalizacija ($\acute{l} > l$, $\acute{n} > n$) sustavno se provodi na čitavom kajkavskom području, pa tako i ovdje; s time da promjena $\acute{n} > n$ izostaje u govoru Vinice. Zamjena $\acute{l} > l$ potvrđena je u primjerima *bole*, *dale*, *hileđa*, *najbole*, *napule*, *nedela*, *postelu*, *prepravlali*, *pundeljek*, *zmišlavati*, *zmišlavlem* i *želna*. Iako je ova pojava jedan od alijeteta kajkavskoga narječja te se uglavnom dosljedno provodi, u viničkom se govoru pojavljuju i primjeri poput *nasljeđivali*, *poljoprivredu*, *preživljavali*, *puljati*, *roditeljima* i *ubilje*, u kojima se spomenuta depalatalizacija ne provodi.

Sljedeći tip depalatalizacije – dekompozicija ($\acute{l} > l'j$, $\acute{n} > n'j$) zabilježena je tijekom ovoga istraživanja u primjerima *kon'je*, *pul'jati*, *razmišl'jam*, *roditel'jima*, *svin'je* i *životin'je*.⁹

Treći tip depalatalizacije, prema Miji Lončariću, naziva se anticipacija fonologiziranoga palatalnog elementa ($\acute{n} > jn$). (Lončarić 1996: 93) Jedine su zabilježene potvrde tijekom ovoga istraživanja viničkoga govora *vaj(n)kuš* i *zajdni*. M. Lončarić taj tip depalatalizacije objašnjava rastavljanjem na slijed nazala i *j*, te fonologizacijom palatalnoga elementa, u obliku *j*, u slijedu *jn*. (Lončarić 1996: 93)

⁹ U analizi su depalatalizacija zabilježeni dvostruki ostvaraji kod pojedinih primjera, npr. *roditelji* i *roditel'ji* te *puljati* i *pul'jati*, što ukazuje na nedosljedno provođenje depalatalizacije.

Posljednji je potvrđeni tip depalatalizacije u ovome govoru prava metateza s umetanjem idućega vokala, no tek u jednom jedinom primjeru – *jenga*. Navedena depalatalizacija nadovezuje se na prethodnu, točnije, da bi se ostvarila ova, morala se prvo ostvariti prethodno spomenuta. Dakle, fonologizacija palatalnoga elementa omogućuje da se slijed *jn*, u početnome položaju, rastavi umetanjem idućega vokala. (Lončarić 1996: 93)

Uz spomenute tipove depalatalizacije česta je i promjena $n > j$, potvrđena za ovoga istraživanja u primjerima *hraneje*, *ji*, *jih*, *kuhja*, *kuję*, *lupaję*, *mije*, *strajskuga*, *svije*, *škrija* i *vrhja*. Spomenute i slične primjere Mijo Lončarić tumači kao prijelaz palatalnoga nazala u nazalni palatal, odnosno nazalni *j*, a zatim ponegdje denazalizacijom i u „obični“ *j*. (Lončarić 1996: 94)

4.1.7. *Prijedlog i prefiks v*

Prijedlog i prefiks **v* u kajkavskom se narječju, osim u nekim perifernim istočnim i zapadnim govorima, ostvaruje kao *v*, uz mogućnost artikulacijskoga izjednačavanja s *f*. (Lončarić 1996: 81) Taj je prijedlog karakterističan i za vinički govor, što potvrđuju primjeri poput *v hižu*, *v kuhji*, *v Ormuš*, *v peči*, *v subotu* i *v urmar*, no podjednako učestalo dolazi do artikulacijskoga izjednačavanja *v* s *f*, dakle *v* prelazi u svoj „bezvučni parnjak“¹⁰, što je vidljivo u primjerima *f hižu*, *f kuhji*, *f pekari*, *f pudelek*, *f školu* i *f štacunu*.

Zabilježen je i prijedlog *vu* u primjeru *ja vu tu verjem...*, nastao od iskonskoga *u* kojemu je predmetnut protetski *v* te je dobiven prijedlog *vu*. (Lončarić 1996: 81) Kako u kajkavskom narječju općenito, tako i u govoru Vinice, česta je upotreba protetskoga *v*; svaki leksem koji započinje vokalom *u* redovito dobiva *v* protezu, kao što je i vidljivo u primjerima *vudriti*, *vuho*, *vujc*, *vučiti (se)*, *vujti* 'pobjeći', *vur*, *vužgati* i *vogel* 'ugao'.

¹⁰ Više ozamjeni $v > f$ v. u potpoglavlju 4.1.10. ovoga rada.

4.1.8. Rezultati primarne i sekundarne jotacije

Kad je riječ o jotacijama, postavlja se pitanje je li skupina **tj* u kajkavskim govorima prešla izravno u *č*, odnosno je li se izjednačila sa starim *č*, ili treba pretpostaviti međufazu **tj > č̇ > č*. U jugozapadnim dijelovima kajkavskoga narječja razlikuju se *č* i *č̇*, dok se u ostalim govorima ostvaruje jedna palatalna afrikata – srednji kajkavski *č*, nastao ujednačavanjem fonema *č* i *č̇*. Razvoj **dj* u kajkavskom je narječju bio dvojak. Na istoku razvoj ide zajedno s razvojem **tj*, odnosno prelazi u palatalnu afrikatu, „meki“ *Ž* ili srednji *Ž*, dok na zapadu prelazi u *j*. (Lončarić 1996: 88)

U zapadnim dijelovima kajkavštine razlikuje se razvoj skupine **dj* kada dolazi samostalno od razvoja kada je u skupu **zdj*. Samostalni **dj* prešao je u *j*, a u skupini **zdj* razvija se paralelno sa skupinom **stj > šč* i **zdj > žŽ*. U jugozapadnim dijelovima kajkavskoga narječja na mjestu skupina **stj* i **zdj* danas su *ś* i *ž*. (Lončarić 1996: 89)

U viničkom je govoru refleks skupina **tj* i **ktj*, kao i u većini kajkavskih govora, *č*, dakle srednji kajkavski glas. Provođenje sekundarne jotacije u skupinama **stj* i **skj* potvrđuje se u primjerima *blišči*, *dešč* 'kiša', *dvurišče* i *iščem*, iz čega je vidljivo da je pretežit refleks *šč*, no u primjeru *godište* zabilježen je i refleks *št*.

Skupine **dj* i **zdj* mogle su dati *j*, kao u primjeru *meja*, ili *Ž*, kao što je to u primjerima *hržavi* i *naslježivali*.

Uz uglavnom dosljedno provođenje primarne i sekundarne jotacije, zabilježeni su i primjeri u kojima sekundarna jotacija nije provedena: *grōzdje*, *listje* i *prtje*.

4.1.9. Povećan broj samoglasničkih fonema

U govoru Vinice, kao i na cijelom kajkavskom području, dolazi do povećanja broja samoglasnika. Broj samoglasničkih jedinica u kajkavskim se

govorima primarno povećava uvođenjem otvorenih i zatvorenih samoglasnika, bilo da su oni na razini fonema, bilo da se radi o alofonima; te diftongacijama.

Nakon denazalizacije u 10. stoljeću, dobivena su na kajkavskom području dva homologna vokalizma koja su strukturno istovjetna, dok su genetski to dva vokalizma jer se razlikuju po podrijetlu jedinica, odnosno vokala *o*-tipa. Nekoliko je razlika između dva homologna sustava; prva je u tome što je na južnom dijelu kajkavskoga područja denazalizirana kontinuant **o* uža, odnosno zatvorenija od kontinuant *e* timološkoga *o*, dok je na sjeveru obratno. Razlikuju se i u sljedećem: „u ishodišnom hrvatskom sustavu za jat se pretpostavlja poseban vokal *ě*, dok se za kajkavske govore može pretpostaviti zatvoreno *e*. Posljednja je razlika u tome što se za kajkavštinu može pretpostaviti otvoreno *e*, kao kontinuant izjednačenih *e* i *ę*, dok je to u općem hrvatskom *e*.“ (Lončarić 1996: 67–68)

U govoru su Vinice zabilježeni sljedeći primjeri zatvorenih vokala:¹¹ *ę*: *dęcu*, *dęlati*, *dęn*, *pusędęli*, *smęli* i *trębaų*; *o*: *domu*, *dožnum*, *moralo*, *osmi*, *školu*, *tę* i *vęlido*. Potvrđeni su i neki primjeri s otvorenim vokalom *ę*: *jędno*, *pędęset*, *pręšli*, *tębi*, *unę* i *vęč*.

Uz povećani broj otvorenih i zatvorenih vokala, u ovom se govoru pojavljuju i diftonzi *ie* i *ua* u primjerima *čriep*, *drviene*, *halabietika*, *hliebuf*, *kamieje*, *liet*, *nie*, *niesmo*, *tiednę*; *buam*.

4.1.10. Sustavno obezvučenje zvučnoga šumnika na dočetu riječi

Još jedna kajkavska alijetna značajka viničkoga govora, a koju Mijo Lončarić ističe kao najznačajniju inovaciju u distribuciji konsonanata, ukidanje je opreke po zvučnosti, tj. obezvučenje finalnih zvučnih šumnika. Ta se promjena pojavljuje zato što su zvučni suglasnici slabiji, odnosno kod njihove

¹¹ Dosad još nije napravljen cjelovit opis fonološkoga sustava, pa tako ni vokalskoga inventara, mjesnoga govora Vinice, stoga se ovdje ne može ustvrditi koja od tih vokalskih jedinica ima status fonema, a koja alofona. Time bi se izlazilo iz zadanih okvira ovoga završnog rada i njegovih ciljeva i zadataka, no ostaje kao jedna od mogućnosti za daljnja istraživanja i opisivanja ovoga mjesnoga govora.

realizacije zračna struja mora svladati dvije prepreke, dok se kod bezvučnih suglasnika mora svladati samo jedna prepreka, pa dolazi do zamjene zvučnoga suglasnika bezvučnim (slabijega jačim). (Lončarić 1996: 94) Zamjene se provode prema parovima po zvučnosti, a u ovom su istraživanju potvrđene sljedećim primjerima: $d > t$ (*got, kat, mlat, nekut, Ograt, otkut, pot, razret, ubet, udne kut, ut*), $b > p$ (*grop, zop*), $g > k$ (*kruk, vrak*), $z > s$ (*skros*), $ž > š$ (*kriš-kraš, moš*) i $v > f$ ¹² (*krf, krof*).

4.1.11. Upitno-odnosna zamjenica *kaj* za 'neživo' i njezini kompoziti

Korijen upitno-odnosne zamjenice *kaj* potječe iz starohrvatskoga razdoblja, a povezan je s jedninskim oblicima zamjenice **kъ*, **ka*, **ko*, odnosno množinskima **ki*, **ke*, **ka*. Zamjenica *kaj* nastala je od množinskoga oblika za srednji rod **ka*, uz navezak *j* koji je očvrsnuo. G. jd. te zamjenice glasi *česa*, a rjeđe i *čega*. (Lončarić 1992: 77) U pojedinim govorima pronalaze se i oblici poput *kej*, *ke*, *koj* i *kuj*, dobiveni naknadnim fonološkim razvojem. (Lončarić 1996: 106) Zamjenica *kaj* može se pronaći i u nekajkavskim govorima, poput buzetskih čakavskih, gdje je sociolingvistička činjenica.

U mjesnom se govoru Vinice zamjenica *kaj* pojavljuje u nekoliko oblika. Jedan od mogućih, a ujedno i najfrekventniji, oblik je *ka*, skraćen od *kaj*, i oni su međusobno zamjenjivi u svakom ostvaraju. Navedeni oblik predstavlja nominativ upitno-odnosne zamjenice u značenju za 'neživo' te se potvrđuje primjerima: ...*ka* nam je i *krf* išla...; *Ka* buš...; ...*ka* imadu; ...*ka* ju niema...; *Pa kaj* misliš...; ...ili već *kaj*; ...su *kaj-kaj* brbrali nam...; a *kaj* su mi? itd. U istraživanom govoru pojavljuje se i kompozit *kaje* koji je nastao stapanjem slijeda *kaj je*, kao u primjerima ...a *kaje* te to bilu... i ...*kaje* mama rekla...

¹² U velikom broju kajkavskih govora, kao i u govorima drugih dvaju narječja, *w* je prešao u *v*. U tim govorima, u kojima je rezultat procesa *v*, razvoj je otišao nešto dalje pa se tako u dijelu distribucije, ispred opstruenata i u finalnom položaju riječi, *v* počeo ponašati kao opstruent. U tom slučaju postaje zvučni parnjak bezvučnome *f* i na taj način dolazi do obezvučenja. Ipak, u položaju iza opstruenta i dalje se ponaša kao sonant, dakle tada ne dolazi do obezvučenja. (Lončarić 1996: 87–88)

Također, zabilježen je i kompozitni prilog *zakaj*: ...zakaj sam opče tisti..., te njegova skraćena inačica *zaka*: ...*kad se nie mēlu zaka*.

U značenju za 'živo' u ovom se mjesnom govoru koristi upitno-odnosna zamjenica *što*.

4.1.12. Uopćenje jednadžbe $A\text{ jd.} = G\text{ jd.}$ u imenica m. r. i za značenje 'neživo'

Sljedeća je posebnost ovoga kajkavskoga govora ujednačavanje A jd. i G jd. imenica muškoga roda koje završavaju na suglasnik. Mijo Lončarić tvrdi da u govorima u kojima dolazi do takvoga sinkretizma, on nije potpun, odnosno nije sa sigurnošću potvrđen ni jedan govor u kojemu bi bio apsolutan. Do uopćenja A jd. i G jd. dolazi kada se A izriče direktni objekt, a uz prijedloge, npr. u priložnoj oznaci mjesta, A je jednak N, dok je u nekim drugim priložnim oznakama uglavnom jednak G. (Lončarić 1996: 100)

U ogledu viničkoga govora zabilježene su sljedeće potvrde ove značajke: ...*smo ti se igrali vuni kundrika...*; ...*pa halabietika smo se igrali...* U ovim dvama primjerima iz konteksta se saznaje da su imenice *kundrik* i *halabietik* u A jd. muškoga roda te bi prema pravilu na tom mjestu trebao doći morfem $-\emptyset$, no na pojavljuje se relacijski morfem *-a*, karakterističan za G jd. imenica muškoga roda za značenje 'neživo'.

U snimljenom ogledu govora zabilježen je i primjer u kojemu ne dolazi do ujednačavanja A i G jd. imenice muškoga roda za značenje 'neživo': ...*vę bum taki liepi pot vun trgala...*, što je u skladu s tvrdnjom M. Lončarića o nepotpunosti ovoga sinkretizma.

4.1.13. Gubljenje morfološke posebnosti V jd.

Posebnost kajkavskoga narječja vidljiva je i u nestanku vokativa kao posebnoga padeža iz deklinacijskih sustava većine govora, a u službi kojega se danas pojavljuje nominativ. U većini govora pronalaze se ostatci vokativa u primjerima zaziva *Isuse* i *Bože*, uz korištenje i *Bok* 'Bog'. U vrlo malom broju govora očuvan je vokativ, i to u kategoriji ženskih hipokoristika na *-a* (V *Baro*, N *Bara*). (Lončarić 1996: 98)

U viničkom govoru poseban oblik za vokativ u potpunosti izostaje te se u svakoj poziciji zamjenjuje nominativom. Izjednačavanje V jd. = N jd. potvrđuju sljedeći primjeri zabilježeni tijekom ovoga istraživanja: *Bok, prijatel, kak si kaj?*; *Ivan, sim dođdi!* i *Poštovani ravnatelj! Poštovana ravnateljica!*

4.1.14. Uopćenje komparativa s elementom š u tvorbenome morfemu

U kajkavskom narječju, pa tako i u govoru Vinice, postoji nekoliko sufikasa za tvorbu komparativa: *-ši*, *-eši*, *-ejiši* i *-eji*. Prisutnost sufiksa *-ši* potvrđena je u primjerima *boši*, *gorše*, *jakši*, *lepšuga*, *miuši* 'manji', *širši* i *vekša*, dok se sufiks *-eši* ovjerava u primjerima *najstaręša*, *slabeši* i *stareši*. Kod primjera *mlajši* i *rajši* element *j* ostatak je starije komparacije pridjeva na *d* gdje je dobiveno **dj*, što je na dijelu kajkavskoga prostora dalo *j*, a oblik komparativa s dodanim *š* proširio se i na područja gdje ne vrijedi **dj > j*. Superlativ se tvori prefiksacijom komparativa prefiksom *naj* (*najlepši*). (Lončarić 1996: 105–106)

Iako se tvorba komparativa s elementom *š* uglavnom dosljedno bilježi u viničkom govoru, zabilježeno je i odstupanje u primjeru *starije*.

4.1.15. Tvorba futura: jedan složeni oblik za oba futura i izricanje futura prostim oblikom

U govoru Vinice, kao i u ostatku kajkavskoga narječja, futur se izriče jednim složenim oblikom za oba futura – futurom drugim (koji se tvori od svršenoga prezenta glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnoga). (Lončarić 1996: 109)

Izricanje buduće radnje jednim složenim oblikom potvrđuju sljedeći primjeri zabilježeni tijekom ovoga istraživanja: *Drugi tjedin budu pisali ispit.* i *V srědu budu došli k nam.* Uz spomenuto, postoji i mogućnost izricanja futura prostim oblikom, kao u primjerima: *Drugi tjedin pišedu ispit.* i *V srědu dojdu/dojdedu k nam.*

4.1.16. Morfološko i funkcionalno razlikovanje infinitiva i supina

Kajkavsko je narječje među rijetkim slavenskim idiomima koji su sačuvali supin kao poseban glagolski oblik. „U većini se govora razlikuju infinitiv i supin, negdje samo u nesvršenih glagola.“ (Lončarić 1996: 108) Osim što nema morfema *-i*, supin se od infinitiva može razlikovati i prozodijski: alternacijom osnove (*brati* : *brat*; *krasti* : *krast*) ili promjenom mjesta naglaska (*vučiti se* : *vučit se*). (Blažeka 2006: 144)

Vinički govor očuvao je morfološko i funkcionalno razlikovanje neodređenih glagolskih oblika – infinitiva i supina. Za supin je karakteristično da dolazi kao dopuna glagolima kretanja, kao što je to i u primjerima zabilježenima u viničkom govoru: *Hodi glet/gledat film.*; *Idem kuhat.*; *Išli su brat slive.*; *...sam udišla k jědni familiji krave past.*; *...vun se išlo napajat...*; *Ovi su se dečęci hodili kartat...*; *A da ti zajdeš đelat hižu bęz ičesa...*; *...ja sam furt nękumu nęka išla đelat...* i *...da smu hižu mi zašli đelat.* S druge strane, primjeri *Mogli bi gledati film.*; *Nie znadu kuhati.* i *Znaš brati slive?* jasno pokazuju njegovo morfološko i funkcionalno razlikovanje od infinitiva.

4.1.17. Sustavna uporaba određenoga pridjevskoga lika

Posljednja alijetetna značajka potvrđena u viničkom govoru sustavna je uporaba određenoga pridjevskog lika i u predikatnom proširku. Mijo Lončarić zaključuje da „u većem dijelu kajkavštine dolazi do narušavanja posebne službe određenog i neodređenog lika pridjeva, osobito u atributivnoj službi. U predikativnoj službi razlika između vidova bolje se čuva. Pri neutralizaciji, dakle prevladava određeni oblik pridjeva.“ (Lončarić 1992: 75) Ovo kajkavsko obilježje u govoru Vinice potkrepljuju sljedeći primjeri: *...i već je biu plesnivi...*; *...i unda smu jeli tak dogu dok je nie potrošeni biu...*; *vę bum taki liepi pot vun trgala... i ...pa je vę nie liepi?*

4.2. Alteritetne značajke viničkoga govora

4.2.1. Refleksi jata i poluglasa koji djelomično odstupaju od prve kajkavske jednadžbe

U poglavlju 4.1.1. ovoga rada primjerima je potvrđena prva kajkavska jednadžba u mjesnom govoru Vinice, no tijekom ovoga istraživanja zabilježeni su i ostvaraji koji od nje odstupaju. Jedno od potvrđenih odstupanja ikavski je refleks jata u svim trima tipovima morfema – korijenskom, tvorbenom i gramatičkom. Primjeri su ikavskoga refleksa jata u korijenskome morfemu *čovik* i *tirala*, a u tvorbenome morfemu *doli/doli*, *nutri*, *viditi*, *volila* i *vuni*.

U gramatičkom morfemu jat se u viničkom govoru dosljedno reflektira kao *i*, i to u D jd. imenica i nekih zamjenica: *baki*, *deci*, *dečici*, *dedi*, *hiži*, *męni*, *mladini* i *tębi*; u L jd. ž. r.: *familiji*, *hiži*, *istini*, *jedni*, *kuhji*, *nogi*, *peči*, *pekari*, *šumi*, *tvornici* i *Vinici*; u G mn. pridjevsko-zamjениčke deklinacije: *grdih*; te u I mn. pridjevsko-zamjениčke deklinacije: *malimi*.

Uz ikavski, zabilježen je i diftonški ostvaraj *ie* koji je vjerojatno nastao diftongiranjem primarnoga odraza *e* (**ě* > *e* > *ie*), i to u primjerima *čriep*, *drievu*, *drviene*, *hliebuf*, *liepo*, *liepuga*, *premienila* i *vrieme*.

U drugom dijelu jednadžbe, koji se odnosi na refleks poluglasa, također su ovjerena neka odstupanja. Ona su, u odnosu na odraz jata, znatno manja, odnosno mnogo je manje primjera koji ih potvrđuju. Zabilježena su odstupanja u kojima je **ǣ* > *a*: *sam* i *niesam* te **ǣ* > *i* u primjerima *Božik*, *četrtik*, *dędik*, *jędin* i *tatik*. Za posljednje navedeno odstupanje pretpostavljamo da je razvoj tekao od **ǣ* preko *e* do *ę*, koji se naposljetku zatvorio sve do *i*.

4.2.2. Nekajkavski refleksi **q* i **l*

Sve što je navedeno za prvu kajkavsku jednadžbu, vrijedi i za drugu: u poglavlju 4.1.2. potvrđeni su dijelovi druge kajkavske jednadžbe prema kojoj stražnji nazal **q* i slogotvorni **l* daju isti vokal *o*, no i ovdje su zabilježena odstupanja. Ona se odnose na za kajkavštinu uglavnom netipičnu zamjenu stražnjega nazala vokalom *u* koja je u viničkom govoru potvrđena u korijenskome morfemu u dijelu primjera: *bu*, *budu*, *bum*, *bumu*, *buš* i *jemput*, a mnogobrojne su potvrde takvoga refleksa zabilježene u gramatičkome morfemu A jd. imeničkih riječi ženskoga roda: *čelu*, *Ciglanu*, *děcu*, *děru*, *drugu*, *hišku*, *hižu*, *jěnu*, *ju*, *kaku*, *kašu*, *kiklicu*, *koru/kõru*, *kuhju*, *kuruznu*, *neku*, *ovu*, *pašu*, *pienziju*, *postělu*, *robu*, *sirutku*, *Sloveniju*, *staru*, *subõtu*, *svilanu*, *škõlu*, *šumu*, *varaždinsku*, *vodu*, *zibaču* i *živinu*. Valja istaknuti da je navedeni odraz stražnjega nazala ovjeren i u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta glagola u primjerima *dojdu*, *niesu*, *stěpledu* i *su*.¹³

Pojavljuju se odstupanja i u drugom dijelu druge kajkavske jednadžbe koja se odnose na refleks slogotvornoga **l*. U viničkom govoru zabilježili smo refleks *u* u primjerima *dubila*, *puni*, *sunce* i *vuna*; te primjere u kojima slogotvorni **l* u slijedu *lě* daje *lę* (*duvlękęu*), odnosno *le* (*vleči*).

4.2.3. Sekvencija *jt* u infinitivnoj i sekvencija *jd* u prezentskoj osnovi glagola

Jedan od potvrđenih alteriteta u govoru Vinice je i sekvencija *jt* koja se pojavljuje u infinitivnoj osnovi glagola, npr. *dojti*, *prejti*, *snajti (se)*, *vujti* i *zajti*; te sekvencija *jd* u prezentskoj osnovi glagola, zabilježena u primjerima *dojde*, *dojdu*, *prejdem*, *snajdem(se)*, *vujdem* i *zajdeš*.

¹³ O morfemu za 3. l. mn. prezenta glagola, odnosno njegovu ujednačavanju, više će riječi biti u poglavlju 4.2.10. ovoga rada.

4.2.4. Rotacizam u prezentskoj osnovi glagola moći

U viničkom se govoru dosljedno provodi rotacizam, zamjena $\dot{z} > r$ u svim oblicima prezenta glagola *moći*, kako u potvrdnima, tako i u zanijekanima. Navedeno potvrđuju primjeri *more*, *moremu*, *moreš/moreš*, *niebrem* i *niebreš*.

4.2.5. Status glasa *h*

Mijo Lončarić kao jednu od karakteristika kajkavštine ističe načelno čuvanje *h* te pojavu sekundarnoga, protetskog *h* ispred *r*. Dok je u glavnini kajkavštine očuvan, u istočnim kajkavskim govorima *h* nestaje iz sustava. Prijelaz $h > v$ ili *j* tumači se fonetskim, artikulacijskim i akustičkim razlozima. Fonetski su razlozi slaba artikulacija i perceptivnost, stoga dolazi do njegove redukcije. Gotovo uvijek otpada na kraju riječi, a između vokala umeće se *v* ili *j* da bi se izbjegao zijev, odnosno *h* prelazi u *v* ili *j*. (Lončarić 1996: 90–91)

U skupinama *hr*, *hl* i *shr* ovaj se spirant u kajkavskim govorima redovito gubi (*sranen*, *raniti* i *lat* 'hlad'), dok u skupini *hk* uglavnom prelazi u *f* (*lefko* i *mefko*). M. Lončarić spominje i prijelaz *h* u *š* u skupini *ht*, što je karakteristično i za neke slovenske govore (*šteli*). (Lončarić 1996: 94–95)

U istraživanom se mjesnom govoru glas *h* uglavnom čuva bez izmjena na početku, u sredini i na kraju riječi, što potvrđuju primjeri *hititi*, *hiža*, *hržavi*, *hlat*, *hrbet*, *hraniti*, *huda* 'ljuta, srdita', *duha* 'miris', *kuhja* i *skuhala*. Zabilježen je međutim i primjer *očes* u kojemu se *h* reducira na početku riječi te primjeri *gra* i *odma* gdje je on reduciran na kraju riječi, a u primjeru *krujik* glas je *h* zamijenjen glasom *j*. U riječi 'kruh' moguća je dvojaka realizacija s glasom *h* i bez njega na dočetu riječi: *kruh* i *kru*.

Zabilježili smo i primjer sa skupinom *ht* u kojoj glas *h* prelazi u *f*: *zriřtala* 'sriřtala'. Potvrđena je i zamjena $h > f$ u skupini *hk* (*lefku*) te zamjena $h > š$ u skupini *ht* (*šteli*).

4.2.6. Odraz dočelnoga slogovnog -l

Dočetni se slogovni -l u ishodišnom sustavu hrvatskoga jezika nalazio na dočetu finalnoga sloga osnova kod imenica, pridjeva, priloga, na dočetu finalnoga sloga prijedloga te u jednini muškoga roda glagolskoga pridjeva radnoga, kao i na dočetu medijalnoga sloga osnove različitih vrsta riječi, uglavnom imenica, pridjeva, priloga i glagola. Polazni mu je oblik bio -l̥ ili -lb, a ujednačavanjem praslavenskih poluglasova *b i *b na starohrvatski poluglas *ǫ, ostvario se kao -lǫ. Nakraju dolazi do redukcije poluglasa u slabom položaju, pa se dobiva -lǫ. (Vranić 2005: 275)

Silvana Vranić ističe nekoliko mogućih realizacija dočelnoga slogovnog -l u kajkavskim govorima. Jedna od njih neizmijenjen je slogovni -l u konzervativnim sustavima, a druga je promjena u poluvokal *u* koji se može konsonantizirati u *v*, odnosno *f*. (Vranić 2005: 275–276)

U govoru Vinice zabilježeno je nekoliko ostvaraja dočelnoga slogovnog -l, a svi oni pripadaju razini alteritetnih kajkavskih značajki. Najfrekventniji ostvaraj zamjena je dočelnoga -l poluvokalom *u* u kategoriji jednine muškoga roda glagolskih pridjeva radnih, što potvrđuju mnogobrojni zabilježeni primjeri: *biu*, *dau*, *dəlau*, *dogovuriu*, *došeū*, *dozvoliū*, *dunəseū*, *duvləkeū*, *hmrū*, *išeū*, *mətau*, *mēu*, *mogeū/mogēu*, *mōrau*, *nakladau*, *napraviū*, *napujiū*, *navuziū*, *pekeū*, *pitaū*, *platiū*, *počeū*, *pomagau*, *poseū*, *prestaū*, *prešeū*, *pustaviū*, *pušiū*, *raseū*, *rekeū*, *rodiū*, *spekeū*, *spiū*, *splatiū*, *šteū*, *trajau*, *trəbau*, *udišeū*, *videū*, *zeū*, *zraseū*, *zvuziū* i *živeū*.

U tom slučaju, kada se dočetni -l zamjenjuje poluvokalom *u*, moguća je i njegova potpuna konsonantizacija i artikulacijsko izjednačavanje s *f*, kao što je to u primjeru *zaslužif*. Zabilježena je i potvrda zamjene dočelnoga slogovnog -l poluvokalom *u* u unutrašnjem slogu: *daūko* 'daleko'.

Uz najučestaliji ostvaraj – zamjenu poluvokalom, tijekom ovoga su istraživanja ovjereni i primjeri u kojima je dočetni -l zadržan bez izmjene na

dočetu finalnoga sloga imenica: *matrjal* i *stol*. Prilog u značenju 'pola' u viničkom se govoru ostvaruje dvojako, kao *pə* i *pou*. Uviđamo da kod prvoga ostvaraja dočetni *-l* izostaje, odnosno dolazi do njegove redukcije, dok je u drugom zamijenjen poluvokalom *u*.

4.2.7. Konsonantske skupine

4.2.7.1. Neizmijenjena starojezična skupina *čr*

Za ovoga istraživanja mjesnoga govora Vinice potvrđena je očuvanost većega broja starojezičnih konsonantskih skupina. Jedna je od njih skupina *čr* koja se čuva bez izmjene, kao u primjerima *črešje*, *črevu* 'trbuh', *črf*, *čriep*, *črkati*, *črleni*, *črni* i *črvivu*.

U početku se skupina *čr* čuvala na cjelokupnom kajkavskom području, dok se danas u većini perifernih govora, samostalno ili pod utjecajem susjednih govora, *č* zamjenjuje s *c* (*crn*, *crlenec*). Prema tome, u kajkavskom se narječju javljaju dvojaki oblici: stari oblik *čr* (*čreip*) i noviji *cr* (*creip*), kao rezultat interferencije. (Lončarić 1996: 94–95)

4.2.7.2. Skupine *št*, *šp* i *šk*

U viničkom su govoru zabilježene i neke konsonantske skupine u riječima stranoga podrijetla, ponajviše germanizmima: skupina *št* u primjerima *męstri* 'majstori', *mošt*, *rešt* 'zatvor', *rušt* 'drvena krovna konstrukcija', *štacun* 'trgovina, prodavaonica', *štala*, *štinge* 'stepenice', *štokrlin* 'drveni stolac bez naslona' i *strukli*; skupina *šp* u primjerima *špajza*, *šparati*, *šporhat* 'štednjak', *špotala* 'kuditi, grditi koga', te skupina *šk* u primjerima *škaf* 'velika plastična posuda', *škidin* 'poluzatvoreni prostor za odlaganje poljoprivrednih strojeva i alata', *škrabati* i *škrlak*.

4.2.7.3. *Skupina *vs > os*

U kajkavskom narječju uobičajena su pojednostavnjivanja skupina s v, odnosno njegova redukcija na početku monema ispred s i zr. (Lončarić 1996: 95)

Tijekom ovoga su istraživanja zabilježeni alteritetni ostvaraji nekadašnje početne skupine *vs. U najvećem broju primjera zabilježen je oblik u kojem je reduciran inicijalni v: *sa, saka, saki, saku, sę, sega, sejednu, sęm, sęmu, si, sima, sọ* i *sot* 'svud'. Usto, potvrđen je i primjer u *ves* 'sav' u kojem se skupina vs čuva, a unutar nje vidljiva je i zamjena *ə vokalom e. Treća mogućnost prisutna u viničkom govoru ovjerena je u primjeru *svakudnevno* u kojemu dolazi do metateze glasova unutar skupine vs, odnosno ona daje sv.

4.2.7.4. *Skupina *vk > ok*

Vrlo zanimljivima pokazale su se početne skupine v + *konsonant*: u govoru Vinice pojavljuje se nekoliko mogućnosti njihova razvoja. Tako se mogu razlučiti primjeri u kojima je v ispred konsonanta zadržan: *vjutru, vmiknati* i *vmrla*; primjeri u kojima se v ispred konsonanta artikulacijski izjednačava s f: *fpotili, ftupiti* i *nafčiš*; primjeri u kojima v prelazi u h: *hmrla, hmrų*; i primjeri u kojima se v ispred konsonanta potpuno reducira: *nutri, stala* 'ustala', *zęla, zęti* i *zęu*.

4.2.7.5. *Redukcija v unutar konsonantske skupine s r ili ř u istom ili u sljedećem slogu*

Mijo Lončarić, pišući o inovcijama u distribuciji suglasničkih skupina, navodi i skupine *bv, tvr* i *vstv* u kojima dolazi do redukcije v (*oberh, trdi* i *kralestvo*). (Lončarić 1996: 95)

U istraživanom je govoru zabilježena takva redukcija v unutar konsonantske skupine s r u istom slogu, u primjerima *četrtek, čętrti* i *trdi/trde/trdu*.

4.2.8. Izjednačenje prijedloga iz i s u jednom liku

U viničkom je govoru potvrđeno alteritetno izjednačenje prijedloga *iz* i *s* u jednom liku, uglavnom *z*, kao u primjerima *z kameniki*, *z nami*, *z neku* i *z Varaždina*. Ovomu valja dodati i primjere u kojima ti prijedlozi imaju funkciju prefiksa, s jednakim razvojem, odnosno rezultatom *z*: *zbavila*, *zdigli*, *zdrapala*, *zmisliti*, *zmišlavati*, *zmleti*, *zmočila*, *zmuzgali*, *znusili*, *zraseu*, *zrihtala* i *zvuziu*. U dijelu je primjera taj *z* naknadno obezvučen, odnosno zamijenjen svojim bezvučnim parnjakom *s*: *spekeu*, *speklu*, *splatilu*, *spukrili* i *spusvadili*.

4.2.9. Oblici plurala u deklinaciji imenica

4.2.9.1 Neproširena osnova u množinskim oblicima imenica muškoga roda

Pojava kratke, odnosno neproširene osnove u množinskim oblicima imenica muškoga roda jedna je od morfoloških alteriteta potvrđenih u viničkom govoru. Tijekom ovoga su istraživanja zabilježene sljedeće potvrde: *brege*, *krali*, *križi*, *nuži*, *plani*, *pusli*, *sini* i *štoki*.

4.2.9.2. Morfem -o u G mn. imenica

Mijo Lončarić piše o pojavi nultoga morfema u kajkavskim govorima u G mn. imenica srednjega roda, kao i kod imenica *e*-vrste. (Lončarić 1996: 101)

U viničkom se govoru nulti gramatički morfem bilježi u G mn. imenicaženskog i srednjeg roda. Najbrojniji su primjeri za ženski rod: *kitic*, *krpic*, *nadnic*, *nog*, *veš-mašin*, *vreč*, *vur*, a nešto je manje potvrda za srednji rod: *liet/let*.

4.2.9.3. Morfem *-ov* (> *-of* > *-uf*) u G mn. imenica muškoga roda

U G mn. imenica muškoga roda dobiven je morfem *-ov* (> *-of* > *-uf*), preuzet iz deklinacije *u*-osnova, koji se pojavio na mjestu nultoga morfema radi razlikovanja od N jd., iako je ta razlika uglavnom postojala i ostvarivala se prozodijskim sredstvima. Uz morfem *-ov* (> *-of* > *-uf*) ne dolazi do duljenja osnovnoga vokala. Neki govori, uz ovaj morfem, imaju i morfem *-ih*, odnosno *-i*. (Lončarić 1996: 100)

U govoru se Vinice potvrđuje i gramatički morfem *-uf* (< *-of* < *-ov*) u G mn. imenica muškoga roda, kao što je to u primjerima *cigareṭlinuf*, *hliebuf*, *klampoticuf*, *požuf*, *radnikuf*, *težakuf* i *trenutkuf*.

4.2.9.4. Morfem *-i* u G mn. imenica

Poneki kajkavski govori u G mn. imenica muškoga roda, uz prevladavajući *-ov* (> *-of* > *-uf*), bilježe morfem *-ih*, odnosno *-i* (dobiven redukcijom *h*), preuzet iz pridjevsko-zamjениčke deklinacije. Mijo Lončarić navodi da „na varaždinskom području taj nastavak imaju imenice sva tri roda.“ (Lončarić 1996: 100)

„Nastavak *-i* susreće se u nekih imenica i u drugim govorima pod utjecajem *i*-deklinacije, i to zbog suglasničkog skupa na koji završava osnova, npr. *sestri*, *lojtri*.“ (Lončarić 1996: 100–103)

U govoru je Vinice gramatički morfem *-i* tijekom ovoga istraživanja zabilježen samo u G mn. imenica ženskoga roda: *igrački*, *pucki*, *sviji* i *zdeḷi*.

Uz sve ranije navedene morfeme koji se potvrđuju u oblicima G mn. imenica, u viničkom je govoru tijekom ovoga istraživanja ovjeren i za kajkavsko narječje netipičan gramatički morfem *-a* u tom padežu, i to u imenica muškoga roda (*dana*), kao i u nekim primjerima za ženski rod (*godina*, *hileda*).

4.2.9.5. Ishodišnojezična nejednakost oblika DLI mn. imenica svih triju rodova

Stari je morfem za D mn. u ishodišnom jeziku bio *-mъ*, u L mn. *-hъ* (< *-ěhъ* ili *-ihъ*), a u I mn. *-mi* ili kod *o/jo* osnova *-y* ili *-i*. Za kajkavske je govore, kao i čakavske, tipična ishodišna nejednakost morfema DLI mn. imenica svih triju rodova.

Kod imenica muškoga roda Mijo Lončarić u L mn. bilježi nastavak *-e(h)*, a navodi i moguće jednačenje s I, obično u nastavku *-i*. Moguć je i ostvaraj *-mi* iz *i*-sklonidbe, a ponegdje uz stare konsonantske i *i*-osnove. Uz navedeno spominje i mogući sinkretizam DLI mn., u nastavku *-ima* ili *-e*, u rijetkim govorima na istoku. Za imenice srednjega roda konstatira da u većini govora bilježe iste nastavke kao i kod muškoga roda: D *selom/selam*, L *sele(h)/selaj*, I *seli/selami*. (Lončarić 1996: 101)

U imenica *e*-vrste nastavci DLI mn. svode se uglavnom na starije nastavke, u D i I *-am*, *-ami*; u L *-a*, *-ah*, *-aj*, a u rijetkim je govorima došlo do sinkretizma DLI u nastavku *-ama*. U imenica *i*-vrste stanje je sljedeće: u D *-jam*, *-em*; u L *-(j)a*, *-(j)aj*, *-(j)ah*, a u I *-mi*, *-(j)ami*, *-imi*, *-imami*, dok su u govorima sa sinkretizmom tih padeža zabilježeni morfemi *-(j)am* i *-ima*. (Lončarić 1996: 102–103)

Promotrimo li gramatičke morfeme DLI mn. imenica svih triju rodova u viničkom govoru, vidljivo je da je u tijeku njihova promjena: nekadašnja ishodišna nejednakost zamjenjuje se sinkretiziranim likovima. Naime, u ogledu govoru snimljenom za potrebe ovoga istraživanja potvrđeni su, doduše u malobrojnim primjerima, neki od najarhaičnijih gramatičkih morfema u ovim padežima: morfem *-am* u D mn. imenica ž. r. (*kravam*), morfem *-ami* u I mn. imenica ž. r. (*kravami*, *nogami*) te morfem *-i* u I mn. imenica m. i s. r. (*kameniki*, *kuji*, *pęenzi*; *koli*). Ipak, već je u materijalu iz ogleda govora zabilježen i noviji morfem *-ima* u D mn. imenice m. r. (*roditeljima*). Naknadno provedenim

usmjerenim ispitivanjem pomoću upitnika za imenice su ž. r. ovjereni sljedeći gramatički morfemi: usporedna upotreba morfema *-am* i *-ama* u D mn. (*hižam/hižama*, *kiticam/kiticama*, *kravam/kravama*, *mačkam/mačkama*, *svijam/svijama*); zatim upotreba morfema *-ama* u L mn. (*hižama*, *puckama*, *ročkama*, *sestrama*, *šosedama*, *ženskama*), uz morfem *-am* potvrđen jedino u primjeru *sestram*; te usporedna upotreba morfema *-ami* i *-ama* u I mn. (*kravami/kravama*, *motikami/motikama*, *nogami/nogama*), a u primjeru *sestrami* potvrđen je samo stariji morfem. Što se imenica m. r. tiče, u D i L mn. ovjeren je morfem *-ima* (D *dečicima*, *mišima*, *roditel'jima*; L *autima*, *kujima*, *planima*, *prijatelima*, *puslima*, *sinima*, *šosedima*, *stulima*), a u I mn. paralelno se rabe morfemi *-i* i *-ima* (*kameniki/kamenikima*, *koji/kojima*, *peñezi/peñezima*), dok je u primjerima *trakturima*, *vulima* zabilježen samo morfem *-ima*. Za imenice s. r. nije dobivena potvrda za morfem D mn., u L mn. potvrđen je morfem *-ima* (*polima*, *selima*), jednako kao i u I mn. (*kolima*, *polima*, *selima*, *zvonima*), gdje je ipak zabilježen i morfem *-i* u primjeru *koli*.

Na temelju prikupljenih podataka možemo zaključiti da je vjerojatno ranije u viničkom govoru bila prisutna alteritetna ishodišna nejednakost gramatičkih morfema za DLI mn. imenica svih triju rodova, no u novije je vrijeme pretežitiji sinkretizam morfema za dva ili sva tri navedena padeža. Budući da smo potvrdili i usporedno korištenje dvaju morfema, starijega i novijega, u dijelu primjera, nameće se zaključak da potpuni sinkretizam ovih gramatičkih morfema još uvijek nije u potpunosti karakterističan za ovaj mjesni govor, ali govor mlađih generacija upućuje na to da bi u skoroj budućnosti i ovdje mogao prevladati sinkretični morfem u DLI mn. imenica: *-ima* za muški i srednji rod, odnosno *-ama* za ženski rod.

4.2.10. Ujednačavanje gramatičkoga morfema za 3. l. mn. prezenta glagola

Alteritet je kajkavskoga narječja morfem 3. l. mn. prezenta ujednačen na dočetak *-jo* ili *-ju*, odnosno *-do* ili *-du*, kao što je zabilježeno u govoru Vinice. Mijo Lončarić navodi da je u znatnom broju kajkavskih govora poopćen taj nastavak *-jo/-ju* iz *a*-glagola, ili rjeđe *-do/-du*, i to rjeđe kao jedini nastavci, a uglavnom kao dubletni uz stariji kraći nastavak. (Lončarić 1996: 110)

Mnogobrojni su primjeri koji u viničkom govoru potvrđuju taj alteritet: *děladu*, *dišido*, *duhajadu*, *hitidu*, *idedu*, *iščedu*, *hɔdadu*, *imadu*, *mislidu*, *moredu*, *namačedu*, *očedu*, *pijedu*, *pušidu*, *puštivadu*, *stěpledu*, *velido*, *volidu* i *znadu*.

5. ZAKLJUČAK

Cilj je ovoga završnoga rada bio opisati neke jezične značajke mjesnoga govora Vinice i ponuditi njegovu klasifikaciju u sustave višega ranga: narječje i dijalekt. Vinica se nalazi u sjeverozapadnom dijelu Varaždinske županije, odnosno u sjevernom dijelu Hrvatskoga zagorja. Taj mjesni govor dosad nije bio predmetom detaljnijih dijalektoloških istraživanja, odnosno samo se u najkraćim crtama spominje u radovima *Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima* (1968.) Pavla Ivića te *Govor Varaždina i okolice* (1988.) Mije Lončarića.

Za potrebe je ovoga rada snimljen ogled govora koji je zatim transkribiran, a provedeno je i dodatno usmjereno ispitivanje pomoću upitnika. Iz prikupljene građe izdvojene su određene jezične osobitosti viničkoga govora, koje se u dijalektološki relevantnoj literaturi smatraju karakterističnim obilježjima kajkavskih govora i koje pripadaju različitim razlikovnim rangovima: alijetetima i alteritetima, a ovdje će zaključno biti navedene.

Tijekom ovoga istraživanja u mjesnom je govoru Vinice potvrđeno sedamnaest kajkavskih alijetetnih značajki. Jedna od jezičnih činjenica najvišega razlikovnog ranga, potvrđena u mjesnom govoru Vinice, jednak je refleks jata i poluglasa koji se primarno ostvaruje kao *ę* ili *e*, prema tzv. prvoj kajkavskoj jednadžbi. Najfrekventnija je mogućnost ostvaraj *ę* kao odraz obaju nekadašnjih glasova. Cjelovita prva kajkavska jednadžba potvrđena je u dvama primjerima: *pundęlęk*, u kojem su oba glasa zamijenjena zatvorenim *ę*, te *veter* u kojem je na njihovim mjestima *e*.

Sljedeća je značajka viničkoga govora jednačenje stražnjega nazala **ǫ* i slogotvornoga **!* u refleksu *o*, odnosno *o*. Cjelovita tzv. druga kajkavska jednadžba za ovoga istraživanja nije potvrđena ni u jednom primjeru, no zasebno su ovjerena oba njezina dijela.

Zabilježena je i alijetna značajka zatvaranja vokala u nenaglašenim pozicijama, s potvrdama zatvaranja $o > \varnothing$ i $o > u$. Korak dalje redukcija je vokala i slogova u nenaglašenim pozicijama, koja je također ovjerena u ovom govoru.

Potom, potvrđena je i sekvencija rj kao ostatak palatalnoga $*r'$ u intervokalnoj poziciji.

U viničkom govoru zabilježena su četiri tipa kajkavskih depalatalizacija prema Miji Lončariću. Ovjereni su primjeri prve ili prave depalatalizacije glasa $\acute{l}$ ($\acute{l} > l$), uz dio primjera u kojima se $\acute{l}$ ipak čuva, dok promjena $\acute{n} > n$ izostaje. Ostala tri tipa depalatalizacije: dekompozicija ($\acute{l} > l'j$, $\acute{n} > n'j$), anticipacija fonologiziranoga palatalnog elementa ($\acute{n} > jn$) i prava metateza s umetanjem idućega vokala, zabilježena su u znatno manjem broju primjera. Uz spomenute tipove depalatalizacije, česta je i promjena $\acute{n} > j$.

Nadalje, redovita je upotreba prijedloga v , rjeđe vu , uz mogućnost artikulacijskoga izjednačavanja s f . Dosljedna je i pojava protetskoga v ; svaki leksem koji započinje vokalom u dobiva v -protezu.

U viničkom govoru prevladava ujednačavanje glasova $\check{c}$ i $\acute{c}$ na jedan, srednji kajkavski $\check{c}$. Provođenjem sekundarne jotacije u skupinama $*stj$ i $*skj$ ostvaruje se pretežit refleks $\check{s}\check{c}$, no zabilježen je i refleks $\check{s}t$. U skupinama $*dj$ i $*zdj$ moguća su dva ostvaraja: j ili $\check{ž}$. Uz uglavnom dosljedno provođenje primarne i sekundarne jotacije, zabilježeno je i nekoliko primjera u kojima ta jotacija nije provedena.

Sljedeći je vinički alijetet povećanje broja samoglasnika. Broj se samoglasničkih jedinica povećava uvođenjem otvorenih i zatvorenih samoglasnika (koji se ostvaruju na razini fonema ili na razini alofona) te diftongacijama. U viničkom su govoru zabilježeni zatvoreni vokali ϵ i $\varnothing$; otvoreni vokal e te diftonzi ie i ua .

Primjerima je potvrđeno i obezvučenje finalnih zvučnih šumnika na početku riječi. Zamjene zvučnoga suglasnika bezvučnim provode se prema parovima po zvučnosti ($d > t$, $b > p$, $g > k$, $z > s$, $ž > š$, uz promjenu $v > f$).

U mjesnom se govoru Vinice zamjenica *kaj* pojavljuje u nekoliko oblika. Daleko najfrekventniji oblik je *ka*, skraćen od *kaj*, koji predstavlja nominativ upitno-odnosne zamjenice u značenju za 'neživo'. Paralelno se pojavljuje i kompozit *kaje*, nastao stapanjem slijeda *kaj je*, a zabilježen je i kompozitni prilog *zakaj* i njegov skraćeni oblik *zaka*. U značenju za 'živo' koristi se upitno-odnosna zamjenica *što*.

Uopćenje jednadžbe A jd. = G jd. u imenica m. r. za značenje 'neživo' potvrđeno je u ovom govoru, no isto tako zabilježeni su primjeri u kojima se jednačenje ne provodi, što ukazuje na nedosljedno provođenje ovoga sinkretizma.

Kada je riječ o vokativu, njegov se poseban oblik u potpunosti izgubio, točnije, u svakoj se poziciji zamjenjuje nominativom (V jd. = N jd.). Relikti vokativa vidljivi su u primjerima zaziva *Isuse* i *Bože*, uz korištenje i *Bok* 'Bog'.

U viničkom govoru dolazi do uopćenja komparativa s elementom *š* u tvorbenome morfemu, pri čemu se najčešće koriste sufixi *-ši* i *-eši*.

Potvrđena je i kajkavska značajka tvorbe futura. Upotrebljava se jedan složeni oblik za oba futura te postoji mogućnost njegova izricanja prostim oblikom. Usto, vinički govor čuva i morfološko i funkcionalno razlikovanje neodređenih glagolskih oblika – infinitiva i supina.

Posljednja alijetetna značajka potvrđena u viničkom govoru sustavna je uporaba određenoga pridjevskog lika.

Slijede jezične činjenice nižega razlikovnog ranga, točnije njih jedanaest, potvrđenih u mjesnom govoru Vinice, a među kojima je utvrđeno i djelomično odstupanje od prve kajkavske jednadžbe. Zabilježena se odstupanja odnose na

ikavski refleks jata te njegov diftonški ostvaraj *ie*, za koji se pretpostavlja da je nastao diftongiranjem primarnoga odraza *e* (**ě* > *e* > *ie*). U dijelu jednadžbe koji se odnosi na refleks poluglasa ovjerena su odstupanja **ǣ* > *a* i **ǣ* > *i*, no u znatno manjem broju primjera. Za odstupanje **ǣ* > *i* pretpostavlja se da je razvoj tekao od **ǣ* preko *e* do *ę*, a naposljetku se zatvorio sve do *i*.

Sljedeći se alteritet odnosi na dio druge kajkavske jednadžbe, preciznije, na zamjenu stražnjega nazala vokalom *u*, koja je potvrđena uglavnom u gramatičkome morfemu A jd. imeničkih riječi ženskoga roda. Usto, odstupanje je zabilježeno i u odrazu slogotvornoga **l̥* koji u dijelu primjera daje *u*, a u slijedu *lě* rezultat je *lę*.

Alteritetna je značajka i pojava sekvencije *jt* u infinitivnoj i sekvencije *jd* u prezentskoj osnovi glagola, te dosljedno provođenje rotacizma u svim oblicima prezenta glagola *moći*.

U viničkom se govoru glas *h* uglavnom čuva bez izmjena na početku, u sredini i na kraju riječi, uz moguću redukciju u manjem broju primjera. Usto, zabilježeno je još nekoliko mogućnosti povezanih s glasom *h*, npr. zamjena *h* > *j*, zamjena *s* *f* te zamjena *sa* *š* u skupini *ht*.

Nadalje, najčešći ostvaraj dočetnoga *-l* zamjena je poluvokalom *ɥ* u kategoriji jednine muškoga roda glagolskih pridjeva radnih. U tom je slučaju moguća i njegova potpuna konsonantizacija, kao i artikulacijsko izjednačenje s *f*. Zabilježeno je i nekoliko primjera u kojima se dočetni *-l* čuva bez izmjena.

Istraživanjem viničkoga mjesnoga govora potvrđena je očuvanost većega broja starojezičnih konsonantskih skupina. Jedna je od njih skupina *čr* koja se čuva bez izmjene. Skupine *št*, *šp* i *šk* zabilježene su u riječima stranoga podrijetla, pretežito germanizmima. Sljedeća je skupina **vs* koja se neizmijenjena čuva u nekoliko primjera; u dijelu primjera dolazi do metateze glasova unutar te skupine, ali najčešći je ostvaraj s redukcijom inicijalnoga *v*. U skupini *v* + konsonant tri su moguće realizacije: prva kada je *v* ispred

konsonanta zadržan; druga kada se *v* ispred konsonanta artikulacijski izjednačava s *f*, i posljednja, potpuna redukcija *v* ispred konsonanta. Zabilježena je i redukcija *v* unutar konsonantske skupine s *r* u istom slogu.

Prisutno je i izjednačenje prijedloga *iz* i *s* u jednom liku, uglavnom *z*. Zabilježeni su primjeri u kojima ti prijedlozi imaju funkciju prefiksa, no s jednakim razvojem, odnosno rezultatom *z*. U dijelu primjera taj je *z* naknadno zamijenjen svojim bezvučnim parnjakom *s*.

Jedan je od morfoloških alteriteta viničkoga govora pojava kratke neproširene osnove u množinskim oblicima imenica muškoga roda. Potvrđeni su i *-∅* gramatički morfem u G mn. imenica ženskog i srednjeg roda; gramatički morfem *-uf* (< *-of* < *-ov*) u G mn. imenica muškoga roda te gramatički morfem *-i* u G mn. imenica ženskoga roda.

Među alteritetnim značajkama je i ishodišnojezična nejednakost oblika DLI mn. imenica svih triju rodova, iako su tijekom istraživanja u tim padežima zabilježeni i sinkretizirani likovi. Uz najarhaičnije morfeme, *-am* u D mn. imenica ž. r., *-ami* u I mn. imenica ž. r. te morfem *-i* u I mn. imenica m. i s. r., potvrđeni su i sinkretični morfemi *-ima* za m. i s., odnosno *-ama* za ž. r., što ukazuje da bi u skorije vrijeme oni mogli prevladati.

Nakraju, posljednja je potvrđena alteritetna značajka ovoga govora morfem za 3. l. mn. prezenta ujednačen na dočetak *-do* ili *-du*.

Ovim je radom, na temelju alijetetnih i alteritetnih značajki, ponovno potvrđena pripadnost viničkoga govora kajkavskomu narječju, preciznije, njegovu varaždinsko-ludbreškomu dijalektu prema podjeli Mije Lončarića, a samim time postignut je i cilj rada. Istraživanje provedeno za ovaj završni rad prvo je opsežnije istraživanje ovoga mjesnoga govora. Njime su obuhvaćene odabrane jezične značajke, ponajprije na fonološkoj i morfološkoj razini, čime je otvoren put daljnjim istraživanjima govora Vinice koja bi se mogla usmjeriti na akcenatski sustav, kao jedno od najizazovnijih područja, sintaksu, tvorbu riječi

ili leksičku razinu. Mogućnosti su mnogobrojne i otvorene, samo ih treba znati i moći iskoristiti kako bi se sve vrijednosti i bogatstva viničkoga govora u ovom trenutku zabilježile kao ostavština za generacije i vremena koja dolaze.

6. POPIS LITERATURE

Blažeka, Đuro. 2006. *Vrela kajkavskih govora*. VUŠ. Čakovec.

Brozović, Dalibor. 1988. *Kajkavsko narječje*, u: Brozović, Dalibor; Ivić, Pavle. *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zagreb.

Ivić, Pavle. 1968. *Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima*. Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice Srpske.

Košćak, Anđelko. 2013. *Župa sv. Marka Evanđelista – Vinica*. Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tklačić“. Zagreb.

Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Školska knjiga. Zagreb.

Lukežić, Iva. 1998. *Govori Klane i Studene*. Libellus. Crikvenica.

Puhmajer, Petar. *Građevni razvoj dvorca Opeka u Marčanu (Vinica)*. Zagreb. <https://hrcak.srce.hr/106451> (pristupljeno 9. rujna 2019.).

Vranić, Silvana. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku. Rijeka.

Vranić, Silvana; Zubčić, Sanja. 2018. *Hrvatska narječja, dijalekti i govori u 20. st.*, u: *Povijest hrvatskoga jezika, 5. knjiga: Dvadeseto stoljeće –prvi dio*. Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA. Zagreb.

Internetski izvori:

<http://www.vinica.hr/index.php/hr/smjestaj> (pristupljeno 11. rujna 2019.).

<http://www.vinica.hr/index.php/en/stanovnistvo> (pristupljeno 11. rujna 2019.).

<http://www.vinica.hr/index.php/en/povijest/dogadaji> (pristupljeno 9. rujna 2019.).

7. SAŽETAK

U ovom su radu na temelju transkribiranoga ogleda govora opisane alijetne i alteritetne značajke mjesnoga govora Vinice. Analizom odabranih jezičnih osobitosti, ponajprije onih na fonološkoj i morfološkoj razini, potvrđena je pripadnost toga mjesnoga govora kajkavskom narječju, odnosno njegovu varaždinsko-ludbreškom dijalektu.

Ključne riječi: kajkavsko narječje, varaždinsko-ludbreški dijalekt, mjesni govor Vinice, alijet, alteritet

Summary

This paper describes aliete and alterite features local dialect of Vinica, based on the transcribed sample of speech. The analyse of certain linguistic features, namely on the phonetic and morphologic basis, confirmed that this local dialect belongs to Kajkavian group of dialect, that is, to its Varaždin-Ludbreg dialect.

Key words: Kajkavian group of dialects, Varaždin-Ludbreg dialect, local dialect of Vinica, aliete, alterite

8. OGLED GOVORA VINICE

V: Bîla sam dëset liet stâra kât sam krëve păsla. Săki dën sam vjûtro se stâla, mōrala sam îti na pășu s krävami i du puo dnëva sam păsla i ûnda sam dōšla dîmo. Da sam trëbala îti f škōlu, ònda sam se zrîftala f škōlu, i da sam dōšla dîmo, jōš sam mōrala îti v jārëk pọ vōdu ili vëč ka je mămă rëkla da trëba naprăviti. Mōrala sam sê dëlati ka mi je gōt štôr êkeu, nîesam se nîka pregovărjala, nîka smo nîe smëli se pregovōriti rōditeljima. Mōrali smo bîti pōsluśni, ka su gōt rëkli, sê smo mōrali mî naprăviti. F škōlu sam hōdala du ôsmoga răzreda, nîesam mēla mogućnosti îti f škōlu dăle i zapōslila sam se vëč s pētnajst lët čîm sam zavřřila ôsmi răzret f jēdni tvōrnici ka se zvăla Dë-të-ër na Vînici i dëlala sam nûtri tāk dōgo dōk je òva tvōrnica premîenila òvu... pa je îšla za svilănu varaždînsku i ûnda tōta tvōrnica se zvăla Vîs Văraždîn. Jă sam f tē tvōrnici udëlala tridësti pēt liet. Zarădila sam si nûtri pîenziju i vë ka gōt îmam svōje pîneze, măkar su măli, nîgdar smo nîe za vëlike dëlali, fûrt su bîli măli pînezi. Tō je nîe baš posêu plăčeni nîe znam kāk, nîe tō bîu fizički posêu kă bi vîše zaslŭžif, ũvëk smo z mălimi pînezi dëlali. Kāk gōt măla plăča, âli nêkak smo se snalăzili. I da ti vë pu îstini velîm, tēško je bîlo ũvëk, âli nêkak je bîlo. I dëcu sam mēla, użënila sam se, i hîžu smo ònda dëlali, tāk da smo si i kredîte mōgli zëti. Kāk smo si mōgli, tāk smo tō dëlali. Nîka smo nîe naslježîvali ud nêkoga, nîšče nam je nie mōgeu pumōči da smo si bîli sirōmăki. Tāk da smo nîe mēli nîkakvuga ôslonca na nêka dău, nam nîešče nêka dău, mōrali sê ka smo mēli svōjim rădum stëči. Jōš kăj?

R: Moreš, ako očeš, kak si došla k baki i dëdi?

V: Ahă, tō. Ũnda dă sam dëset liet bîla stâra, sam udišla k jēdni famîliji krëve păst. Znăš?! Dëset liet sam prëšla i ûnda sam ud jîh hōdala čëtri lieta f škōlu i ud jîh sam ûnda îšla i na posêu. Dōk sam ôsmi răzred zbăvila, âli smo ûnda îsto dōk sam dōšla na posêu i s poslă, ûnda smo poljoprîvredu dëlali. Săki dën năpule, v brêge, kăm got je trëbalo. Nîgdar smo nîe bili slōbodni jer mēli smo krëve, kōn'je, sê smo mēli tō.

R: Misliš kujë?

V: Kujë! Živòtin'je i kòkuši, svìn'je, sê smo hrănìli dùma. Tò se je fùrt trëbalo nêka dëlati, tò si nìgdar nê meų vrëmena kà buš nêkam ișeu ili kâj. Fùrt smo nêka mòrali priprëmati za zùtra ìli pa kà bumu... Vëçer smo ùnda sàki dën prepravlàli kà bu za drùgi dën çë kaj trëbalo, i tàk... Dà smo mëli kàke težākë, ùnda smo si vëçer vëç sê prepràvili kà smu mògli ìti vjùtru sî skùpa nêkam, ili f brëge ili nàpule, kà si nê kvarîen bîų, nê? Ràdnika, trëbau si fùrt nêkuga strâjskuga, i ùnda àko si nê meų kôga kà bi ti dùma tò kâj napràvių, kàk smo mi ùnda nê mëli, ùnda smo si mî tò sê vëçer prepràvili. Măma se zarâm stâla, sê je vjùtru vëç skûhala i sprepràvila, kà smo bes brîge dà je bîlo vëç ôsam vûr i mògli smo ìti. Skûhala je zâjtrek, žùpa se kûhala za zâjtrek i krûh, ìli pa çë su nêka tëshkuga dëlali, kuscì çë su bîli ili kâj, ùnda se žùpa pa klubasîca skûhala, a døk smo m tàk sàm ișli nàpule ili f brëge, ùnda je bîla žùpa. Ùnda smo dòšli dîmu, brzo măma ubët, jâ f kôçjake hrănît, i mladîni vòdu dàti, i kràvam çë je trëbalo kâj. Fùrt smo nêka mòrali dëlati. Mî smu ùnda pòsle ubëda çë smo si mào pusëdëli, tò nam je bîų òdmor, a nê kaj bîli vë si lëgli ili kâj, mòrali smo dàle ìti ìli pa kam gòt je trëbalo, ìli f šumu ili kàm je trëbalo, fùrt se nêka dëlalo uglâvnum. Nìgdar smo nê mëli dëca prëvëç vrëmena kâj bîli se tàk igràli ili kâj, jàko mào vrëmena.

Na ròke se sê pràlo, nëgdar ga nê bilo vësh-mašîn. Tò se sê trëbalo pràti na ròke i nê smo mëli vòdu dùma, skròs smo nusîli vòdu z zdencà, i tò jàko dăuko zdencà, z jàrkà tàm dòli tîem. I ùnda døk je trëbalo kràve napājàti ili kujë, døbrowe bîlo døk je lîepo vrîeme bîlo, kà se vûn se ișlo napājät, àli dok pa je trëbalo i kujë i kràve, tò si dëset pòt, tò ti je nîç nê bilo kà bi dunëseų. I jòš vîše si môrau vòde nanusîti kà si tô živînu napujîų. Nò, tò ti je bîlo svàkudnêvno. Sàki dën ti se tò tàk mòralo dëlati, a je bîla nedëla ìli svëtëk ìli ka gòt, fùrt se tò mòralo napràviti. Àli nafçîš se tàk pà ti je nîka nê tëshko. I kà buš, tàk ti tò ìde. Nîka ti je nê tëshku døk se môra. Jòš kâj?

R: Dobro. Kak je bilo dok si vëç bila vëkša puca, dok si počela hòdati nekam?

V: Baš sam ti nie volila pręveč se stepati, unda da sam vęč hōdala na poseų, našla sam si nęke dečke. Unda smo ti si nękake dečke našle tak puce, pa nie ga bilo diska pa nie nika, jedino su ti bile kine. Unda sam nie baš volila pręveč f kinu hōdati. Jęmput sam rekla da je došęų jęn dečko a pemu f kino, sam rekla nieidem, unda pa me pitaų drugi dęn tatęk; „Kak pa tō ka si ti išla f kino?“, te pa sam rekla: „Ah, pa me mama tirala!“ Unda pa su se svadili zatu ka me tirala f kino. A čuj, nie sam volila baš pręveč tō hōditi f kine, a i nie smo nikam baš previše hōdili tō dęca. Ovi su dečęci se hōdili kartat tak k nęštęrni hiži, a mi pucke pa smo ti tak se malo vuni pusędęle pa puspōminale vuni na pōtu i tak, a niesmo ti mi niti męle nekam hōditi da je negda tak nie bilo. Ja sam vę sedamdeset lęt stara, de ti je unda tō bilo kak vę. Vę dęca, vę se sam stępledo, z trinajst lęt vęč pušidu pa pijędu pa sę, a mi smo nie tō, ma kakvi, de bi mi tō bių što dozvolių. Niesu tō roditel'ji niti dozvolili dęci ka dęnęs sę dęladu deca. Dęnęs dęca su jako raspuščena, jaku, kak je negdar bilo, pręma onomu. Ali niti vę ne puštivadu tak kak su negda puštivali starije.

R: Roditel'je?

V: Roditel'je! No, niesu vę tak dobra dęca kak su unda bila. Bōši su bili.

R: Kak ste se igrali dok ste bili mali?

V: Dok smo bili mali, smo ti se igrali vuni kundrika, nie znam a tō znaš ka je tō?

R: Nie.

V: Nie?! Tō smo si nacrtali, znaš, tak, unda pa...

R: Kruk?

V: Nie, četvrtasto, pa smo męli kundrik, pa napisane brojke, unda smo brcali kamene nutri.

R: Ko dęnęs škōlica?

V: Nu, kak škōlica, tō ti je kundrik bių. Tō smo ti ritāli, ove s nogami...

R: Kameniče, kamieje?

V: Kamene, ka nam je i krf išla z nog. Ka buš, tak je bilo. Pa unda, malu smo si vuni puseđeli, pa halabietika smo se igrali, tō je z kameniki, znaš. De pa smo mēli igračke, pa smo se unda packali dok je preprut zraseų. Tō smo ti napravili packe pa smo se packali, pa take stvari, niesmo mēli igrački, de pa bi bių si zeų igračke, malu što je meų igračke. Mi smo bili sirumaki, mi smo nie mēli nika.

R: Ste dēlali kakve drviene igračke?

V: Pa dečici su nieke frndače dēlali, pucke su baš nie, nieke bebice smu si tō tak zamatale če smu kake krpice... pa ga nie niti krpic bilu unda niti ti ga nie bilu f štacunu za kupiti matrjala za kaku kiklicu. Mēla sam jēno kiklicu tak dogō dok sam ju nie sō zdrapala. Tē čas sam ju nōsila. V subōtu mi je mamika oprala pa f pundeļek sam ju nazi mēla f škōlu. Nie sam više mēla ubleķę, a vē? Vēzdašna dēca ka imadu, ka ju niema v urmar kam dēsti, a mi smu si žēļeli... i unda da sam ti... i kruha smu žēļeli jer kru se spēkių za dva tiedņę i vēč je bių plēsni. Saki dēn se dunēsių s pēnice jēdin hlēb i unda smu jēli tak dogu dok je nie pōtrošeni bių. Za dva tiedņę, a tō se дума pēķę kuruzni kru i v pēči se spēķlu četrnājst hliebuf ili vēč kak je stalu, kakva je pēč bila, dē je bila vēķša više, dē miųša mije i unda tak dogu saki dēn jēn hlēb, če ga nie bilu ga nie bilu više. Niesi meų ķēliku bi bių šteų, no ali dobro, kak smu... neka smu, mlēčnu smu mēli furt. Krave su bile pa ga bilu furt sira pa vrhja pa kisēlu mlēko pa takve hranę koje su tō дума mēli, tō smu mēli na ubilje unda, ali ovu drugu, slatkišę ne poznām ud mladosti nikakve. A ovuga, da pa mi je babika dala ka ji pō kruha kupim f štacunu, f pekari na Vinici, pa sam došla tu gorę prema dōmu unda sam ji sę pujēla, sam sam ji jēnu ķōru dunēsla dimu. Da sam bila žēlna kruha, pekuvskuga, tak smu rēkli – pekuvski kru, znaš.

R: Ovaj ka je nie bių dumači, nie?

V: Nu, totuga. Unda sam ji puĵela tĕ kru. Pa kaj misliš i una je istu štĕla, pa unda sam ji sam ta kŕu hitila. Tŕ ti je sĕ istina kak je bilu. Nu i unda pa sam ti si deĉka nařla pa sam ti se uĵĕnila.

R: Tĕĉina Slafka?

V: Nŕ, i uĵĕnili smu se i unda smu ti hiĵu dĕlali. Viř, ĉĕli ųivot se moĉiř, nie nam je vĕĉ bilu unda tak... da smu si tŕ napravili. Ut kraja je bilu tĕřku, nie smu niĉ mĕli, roditel'ji su nam nie mogli niĉ dati jer su uni nie mĕli otkut. A da ti zajdeř dĕlat hiĵu bĕz iĉĕsa... unda sam ja kredit zĕla i unda sam iřla tĕ raĉunĕ... znař ka smu tŕ pudigli ka smu trĕbali. Za tĕj kredit sam prosila řestŕ hilĕda, hilĕde su unda bile.

R: Unda su bile marke?

V: Nie, hilĕde nĕkakve. Ka ti ja znam vĕĉ kake su bile, da sam za dvanajř hilĕda dĕlala ili kak je tŕ bilu. I unda ti sam dubila udobrenu za kredit řestŕ hilĕda. A ja sam zdigla matrjala, v Ormuř sam iřla, sam napravila uĝŕvor s fiermu Ograt. Ja opĉe nieznam de mi je unda ta snaga ziřla, razmeřř? Dvajřti liet sam preřla, napravila sam uĝŕvor ka smu dobili cigĕl i grĕdice i ulořke i ĉriep i nieki cimĕnt. Jeř, a da je raĉun napravila, pa je ziřlu řĕdamřtŕ ĉĕtrdeřet i, blizu řĕdamřtŕ pĕdeřet hilĕda. A de bum vĕ ja zĕla řtŕ pĕdeřet hilĕda?

R: Viře?

V: Viře! Iřla sam k direktoru i prořila sam ga; sam rĕkla da mi je napraviř vĕ tŕ ves matrjal na tĕ uĝŕvor, unda sam dubila joř osam teĵakuf zatu ka sam preř ji zĕla robu, razmeřř?

R: Za tĕ pineze?

V: Na totĕ pineze i tŕ robu řŕ i joř sam dubila osam radnikuf. Od osam dana.

R: Koji budu dĕlali?

V: Jedin... Osam nadnic, znaš? I onda ti je rekeu direktor; ja velim: „Ja bum se nekak posodila ili kak tote pineze.“, veli: „Ma ne, mi čemo vam napraviti račun, potvrditi račune za sve!“ I dau mi je sedamsto pedeset hiljada kredita na deset godina. To ti je bilu da sam ti zajdni kredit, već onu zajdnu letu, dvanajst hiljada sam unda davala saki mesec, znaš. To ti je već nie bilu nika vrednu, dok je... jer znaš da je unda bilu tak ka su ti to pinezi sam... jer je to bilu, kak je biu zagaranterani te kredit tak je skros trajau, nika su ti ga nie povečavali ili kamate ili već kaj. To je biu stambeni kredit takvi ka si si unda mogeu neka napraviti zatu. I ja sam ti to unda utplatila, velim ti dvanajst hiljada mi je unda bila rata zajdna. Skros je bila tak, ali to je već nie vredilu jaku nič unda.

R: Znači da se splatilu unda?

V: Splatiu se te kredit. I unda da smu to hišku napravili te smu, nekak je bilu. Ut kraja je bilu tesku, na goli beton sam se ziselila. Ud deke su me ziselili da sam nie bila niti duma, tak se biu dogovuriu Slavko s Anku da bu se du Katareja utselili. I ve sam ti ja nie bila duma, bila je to ta kuhjica napravlena i gredenc nutri smu si kupili i neki stol, i jos je unu jedin stokrlin ve, ka smu si kupili bili to v kuhju i unda neku postelu staru smu si napravili, kupili ili dobili udne kut, to već niti nie znam kak je bilu jer sam ja mela namjestaj pa je nie, ovuga, niesi to mogeu, to sam si f hižu dela nie, ali kam bus unda to pustaviu na goli beton, nie? Unda smu nacerhali lupaje i unda smu ti nutri f kuhji spali. Marjan je biu mali, sedamdesetoga leta ti je to bilu. I unda da su me ziselili nutri, ja sam došla dimu, da sam ja vidla unu se moje ka su znusili na beton tam, ja jos ve vidim kak sam se plakala: „Ve su tu moju siromaštvu tak znusili, i bezmene, da sam duma nie bila.“ Unda mi je rekeu Slavko: „Idi dole k ubeđu“, sam rekla: „Nieidem više nigdar.“ I niesam nigdar više išla doli k ubeđu zatu ka su mi to znusili dok me ga duma nie bilu. Unu se, znaš, zmuzgali pa se znusili unu ka sam mela. Niesam punu mela, ali moje je bilu kakvu je bilu, nie. Nič si nie meu i jos ti unda tak na beton hitidu. Postelu su ta deli pa su se to nametali ka su.. kak da ve slame na kup nameces ili kaj. To me strašno pogudilu.

Unda da smu ti več se nekak to smirili i se skupa, i pot smu si dali v hižu desti. Još ve je te pot nutre. Niesam ga štela...

R: Vmiknati?

V: Unda smu deli unę vrazji tepison gore i niesam ga štela vun hititi, te pot. Ve pa je tak liepi biu da smu zdigli toti tepison vun, ve bum taki liepi pot vun trgala pa bum dela nutri ka bu mi gorše? Pa smu ga pufarbali, pa je ve nie liepi?

R: Pa je.

V: No, je to trebalo, zakaj sam opče tisti tepison... Još ga Slavku z nekut z Varaždina duvlekeu, ut nekut ka ga nešči vun metu pa ga nam duvlekeu ka smu ga nutre deli. Ka je sam prašina nutri bila. Nu tak, tešku ti je bilu, Rozika, furt ti je bilu tešku, ali nekak smu..

R: Uvek ste nekak.

V: Nekak smu furt, nekak nam je dragi Božik pomagau. Verješ ili nie, ja sam mislim da mi je dragi Božik furt pomagau. Ja vu tu verjem i v nika drugu. Jer sam stvarnu prešla svašta, nika liepuga, nika liepuga, da se se zmisliš... više pot to v noč, da niebrem spati, celu noč si razmišl'jam o sему tomu. Pa mogliu bi pisati den i noč... ka bi to se prešiu unō ka si se prešiu v životu. Nič liepuga, i ve da bi mogeu meti liepu, ve drugač ti dojdu nemiri i drugač ti je nie dobro. A ka moreš, nu, tak ti je to je.

R: Dobru, pa uvek je nekak.

V: Pa je, pa jeje, ali viš, ve to me strašnu pogudilu unda na Katareje sam se ženila, na Katareje sam f hižu se selila i na Katareje mi je Slafko hmrū. Ka to znači? Na isti datum, na isti den. Nič liepuga smu nie prešli, i kĕliku smu mogli... nu dobru mi smu unda dobru več živĕli, da smu si hižu napravili unda je un delau, da je počeu delati pre Nacu, prije je un šoder nakladau i tešku je bilu.

Ka buš, ali furt smu se nĕkak, nĕkak nam je dragi BoŹik daŭ snage evo. To šoder je... Rajner mu je unda daŭ ka si je navuziŭ šoder dimu ka je nie platiŭ. Pa unda su Kušinci dali jĕdno drievu, pa tvoj dĕdik je daŭ jĕdno drievu, v šumi hrast ka su purušili, pa moji su dali jĕdnoga... a ka bu ti daŭ dok niema? Još je dĕdik, tvoj tatik, ali dĕdik nam punu pumagaŭ, un nam je sĕ zvuziŭ s koji, to je punu značilu, znaš? I pĕsek i drvĕraj i sĕ ka je trebalu, to se sĕ vuzilu s koli, s koji. Što bi ti biŭ to tak? Nišči. Tak smu si jĕdni drugima pumagali, furt. Ka su uni tĕbi došli nĕka, pa mi smu, ja sam furt nĕkumu nĕka išla dĕlat jer sam furt se smatrala doŹnum, a razmeš? Ja sam takva bila ka sam mislila: „Ja mĕram tĕbi iti jer si ti mĕni došiŭ.“ Ja sam nigdar nie raĕunala aku sam ja višĕ pĕt tĕbi išla, ali pa kak vĕ viš: „Hĕ da pa je tĕbi da što došĕŭ?“ Ja sam nigdar to nie raĕunala i dĕn dinešni nie. Ja sam sam bila srĕĕna da sam išla na puseŭ, da sam mĕrala dĕcu niesti k baki, ka sam je mĕla kam niesti. Jer unda smu se spusvadili kriškraš da smu hiŹu mi zašli dĕlat. Unda su kaj-kaj brbrali nam, mĕni pĕgotuvu. Znaš, ja sam sĕ bila kriva. Da vĕ su mi dĕĕica othranili, vĕ moremu iti... vĕ su mi ovu, a kaj su mi? I niesam mĕla kam dĕĕica, unda sam gore k baki nosila. Dok je biŭ unda sam, tĕ ĕas. Unda sĕdamdĕset pĕtuga se Ivan, pĕtĕ se Ivan rodiŭ. Unda pa su vĕĕ tvoja mama pa Štĕfa pa su vĕĕ unĕ nĕka lindrile uku jĕnga i spale su dĕli ĕe je trebalu i tak. Nĕkak sam se zmĕĕila. I viš još sam vĕ Źiva.

R: I preŹivila.

V: I preŹivila sam svašta. Ah, dobro, niese liepu zmišlavati grdih trenutkuf, ali dobro, nĕgdar se mĕraš zmisliti, sam se bole lepšuga zmišlavlem.

R: Pa normalno.

V: Jĕ a ka buš, tak ti to išlu. Niĕ smu ti nie liepuga prešli preveĕ, a vĕ da bi nam moglu bilu liepu biti unda pa viš, unda pa ti dojde bolest. Un je biŭ bĕtĕŹni, unda s pĕdĕset liet je mĕŭ s tĕm, ti je mĕrau preštati pušiti, unda mu se unu noga utprla dĕli. Unda se nie daŭ k doktoru, unda da smu ga jĕdva k doktoru fpĕtili, no nieje bilu niĕ opasnoga, ali curila mu je noga radi cigarĕtlinuf. Unda je vidiŭ,

čim je pušiu mu je nazi gnujilu se, a da je preštau unda se to smanjivalu. Unda je morau prestati pušiti, s pėdeset liet je unda preštau pušiti. A sedamnajst liet je unda još živeu, a rekla mu je da niti jedin cigarėtin... a kaję te to bilu, nieznaš, no. A vėlidę da saka bolest na nogi počne, takve, tę. A ka buš, unda pa viš, dobru, vėč da si stareši unda vėč niti to tak... niti ne hędaš za tęm, znaš. Ali dok si biu mlat pa te bi se biu morau malu prdržavati. Malu si je spiu, unda je nie tak ču da ga buli ili kaj, pa znaš ka smu sę pręšli.

R: Znam.

V: Hjaaj, da se... svašta je bilu, ali ka buš, nękak čovik to puzabi. I viš męraš furt na nęka misliti pozitivnu, a ti je ję ili ti je nie. Nie sam misliti kak je grdu.

R: Istina.

V: No, no. A čuj, sę puzabimu jer se męra tak, jer aku buš ti za sęm išla, za saku buš se uzrujala unda bu ti, tek te bu unda grizlu. Najbole je dok moreš tak sę pustiti, čuješ i ne čuješ. Ili vidiš ili ne vidiš. Ję tak?

R: Pa normalnu.

V: No.

R: Kulku ste braće męli?

V: Aha, ja sam męla šest braće. I najstareša sestra una je pazila vėč tę male, pu rėdu znaš, šest nas ga bilu. Sestra najstareša mi je bila tristsėdmu godište, a ja sam čėtrstėvėtu, a tristęsme je bila, tristėvėte mi se sestra rudila druga, a ona je hmrla da sam ja se rudila. Dęset liet je bila stara, a drugi su braća tę ustali živi, ali smu... dęca su pazili, istu su roditel'ji moji nie męli nič. Uni su ti se jaku męčili, v dęrę su hudili, v dęru, a ka buš, znaš kak se z dęrę more, kulku si dobiu za težaka, nie? A unda ti je ta najstareša sestra hędala vėč v dęru, a mi ki smu bili unda miuši... unda tisti vėč šteri je kak rasęu, tak su jędni druge pazili. No,

unda da sam ja već bila, nieznam kulku sam jenu sedam liet mela, počela sam negde v školu iti. Unda tota sestra ka me pazila unda me lecala duma pa guvorila da se bua išla f Ciglanu ftupiti, znaš sim došli. A ja sam jaku jo rada mela pa sam se plakala jaku, a zazijavala sam se. Te sam se tak zazijala ka sam kak mrtva bila. Unda su me udnesli v zibaču i se prtje ka smu meli tam se su name nametali, već sam bila sa plava, unda ti je došla mamika, da je zagledala: „De pa Slava?!“, „Vmrla je, vmrla je“ su sam kričali. Unda je utkrila me pa vun zela, veli: „Pa kaj ste ji napravili?!“ A znaš kak sam još nie k sebi došla, kak sam se zazijavala unda su me još spukrili. Deča, pa ka ti deča znadu? Niebreš tak male, deču ustaviti če je ve sestra i malu stareša od mene bila, ali deča su se deča. I unda je mamika me spasila ka sam nazi k sej došla. No, i čuj, braća su mi unda, brat mi je biu četrdeset i treću godište, unda je un išiu f Sloveniju za zidara, un je unda udišiu ut doma, te nas ga već bilu miję. Deset nas ga furt bilu skorum pre hiži. Dedik pa babica, pa mama pa tatik pa nas šest, deset, nie. To ti je jaku velika familija bila za hraneje, a da ti nič niemaš... nu hranili su svin*ję, pa ovuga krave su bile pa to... uni su nie meli, moji su roditel'ji nie meli kuję, ali čuj to ti je bilu se malu, mlečnu jedinu. Mlečnu nas je spašivalu ka smu... jeli smu sirutku, pa se mlečne te stvari je mamika kuhala ka smu preživljavali. Pa kuruznu kašu, pa to ka su meli duma. Nie se v štacun hudilu kad se nie melu zaka. Da sam išla v štacun ka sam ti jenu osam ili devet liet bila stara da sam vidla, fital kile marmlade se kupilu pa fital kile cukura. Unda znaš kak se moglu slatku jesti i kak je mogla kava biti slatka ili bilu kaj.